

KAPITTEL 0

Innledning

0.1 En styggvakker tekst fra fortiden – med relevans for nåtiden

Boken Klagesangene i Den hebraiske bibelen / Det gamle testamentet er et slag i ansiktet for den som påstår at Israels gud, og dermed også kirkens gud, utelukkende er god, kjærlig, rettferdig og forutsigbar. Klagesangene byr leseren på grafiske skildringer av vold, pakket inn i elegante poetiske og retoriske virkemidler. Både de anonyme fiendene og Jahve har vært voldelig mot et Sion personifisert som en kvinne. Religions- og teologi-historisk kan boken leses på bakgrunn av, ja som en negasjon av viktige teologiske strømninger i Bibelen. Fremfor alt dreier det seg om den såkalte Sion-teologien og dens forgreininger. Sion-teologien og den nært beslektede kongeteologien formidler tanken om at Jahve er den guddommelige kongen som har sin trone på Sionfjellet. Jahve har innsatt den isrealittiske/ judeiske kongen som sin visekonge. Sion-teologiske tekster – fremfor alt i Salmenes bok og i flere av profetbøkene – legger til grunn at Sion er det stedet der Jahve bor. Derfor er Sion militært uinntakelig for ytre militære fiender. Derimot fremstiller Klagesangene Jahve som krigeren som har foretatt en helomvending. Guds nærværet i byen har endret karakter, fra å gi byen beskyttelse til å være dødelig. Jerusalems skytsgud har blitt byens fiende. Han har rammet byen med en enorm, dødelig kraft. Klagesangene fremstiller Jahve som en mannlig kriger og Sion som en kvinne, «datter Sion». Jahve har overgitt byen der han var nærværende, templet der han bodde, og altret der han mottak offergaver. Han vendte seg mot dem alle.

I både jødisk og katolsk tradisjon har boken fungert som mønstertekst eller leverandør av ord til kollektiv og individuell klage over ødeleggelse. I synagogene har boken gitt ord til den årlige klagen over ødeleggelsen av templene i Jerusalem. I katolsk gudstjenesteliv var Klagesangene i

århundrer sentral i de nattlige skyggegudstjenestene (de såkalte *tenebrae*-tidebønnene) i den stille uken før påskemorgen. Men også i katolsk tradisjon har Klagesangene mistet fast grunn etter at liturgireformer på 1900-tallet delvis fjernet *tenebrae*-tidebønnene. De protestantiske kirke-ene har tradisjonelt sett ikke brukt Klagesangene mye. Derfor går boken «under radaren» for mange protestantiske kristne. Riktignok har utdrag fra Klag 3,22–26 funnet veien inn i salmer, andaktsbøker, kjøleskapsmagneter med bibelord og liknende. Imidlertid er disse fortrøstningsfulle ordene om nåden som er ny hver morgen, bare en glime av håp i en bok som ellers er et osean av klage. Kirkeårets tekster for Den norske kirke har Klag 3,22–26 som sin gammeltestamentlige lesning i den tredje tekstrekken for nyttårsaften. I Den norske kirke er dessuten Klag 3,52–57 del av den tredje tekstrekken lesninger for Stefanusdagen (andre juledag).

Det er nok flere årsaker til at Klagesangene ikke er i utbredt bruk i nåtidig protestantisk andakts- og gudstjenestekirkeliv. Temaene som Klagesangene utfolder, vil oppleves fjerne – dersom man møter Bibelen med en forventning om at den skal gi ord som trøster og styrker egen gudstro. Klagesangenes språklige bilder er krasse og ubehagelige. Enkelte lesere opplever kanskje at Klagesangene fremstår nærmest som innbegrepet av en gammeltestamentlig bok med en voldelig og sjalu gud, i kontrast til gudsbildene mange mener å finne i Det nye testamentet.

Vi kan kanskje betegne Klagesangene som en *styggvakker bok*. Den er *stygg* fordi den skildrer nød og gudsforlatthet på en til tider temmelig grafisk og emosjonelt forstyrrende måte. Den er *vakker* på grunn av dens mange elegante poetiske virkemidler. Klagesangene er en antologi med fem *dikt* eller såkalte *sanger* (begrepet holder seg i bruk, selv om verken boken selv eller dens tidlige resepsjonshistorie gir noen hint om at man sang diktene til en melodi). Diktene kretser omkring temaer som ødeleggelsen av Jerusalem og Jerusalem-templet i snever forstand. De kretser også omkring temaer som det å være forlatt av Gud og ulike varianter av teodicé-problemet: Hvordan kan Jahve være rettferdig når han utøver vold mot Sion? Kan man rettferdiggjøre lidelse? Er tilværelsen, med Gud som én av faktorene, lik en matematisk likning som «går opp»?

Flere av temaene i Klagesangene (som ødeleggelsen av Jerusalem) viser at boken har oppstått i en konkret historisk situasjon. Samtidig er flere av

temaene også tidløse innenfor rammen av en religiøs fortolkningsramme. Særlig får boken en tidløs dimensjon når den inngår i det biblioteket av skrifter som jødisk og kristen tradisjon anser for å ha en kanonisk status, og som fastholder at det er den samme Jahve man møter i Bibelen, som man tilber i nåtiden.

I deler av moderne protestantisk kristendom skjer menneskets tale til Gud primært gjennom lovsang. Klagesangene gir et teologisk korrektiv til en slik «lovsangkristendom». Boken viser at det ikke er en selvfølge at man opplever Gud som utelukkende god, kjærlig, nærværende og forståelig. Tvert imot kan man oppleve ham som fiendtlig, fraværende og komplett irrasjonell – til og med som opphavet til ondskap. Klagesangene setter på ulike måter ord på disse opplevelsene. Hva mer er: Klagesangene hevder at disse følelsene ikke bare er tilsynelatende og opplevd, men realiteter. Med mindre man vil radere ut boken fra kirkens kanon, bør dens perspektiver og gudsbilder inngå i enhver *teo-logi*, det vil si (sam)tale om Gud.

0.2 Hensikten med denne boken

Denne boken er et studium av boken Klagesangene i Bibelen. Målsettingen er tredelt. Den første målsettingen er å gi en ny norsk oversettelse av Klagesangene basert på et inngående filologisk arbeid med dens hebraiske tekst. Hvordan kan jeg oversette den hebraiske teksten til norsk og samtidig i størst mulig grad ivareta poetiske virkemidler og innsikter fra nyere forskning på hebraisk grammatikk? Hvert av kapitlene som setter søkelyset på ett av Klagesangenes fem dikt (det vil si kapitlene i del II, «Klagesangene i dens samtid: Litterære, historiske og teologiske perspektiver»), åpner med en oversettelse av diktets hebraiske tekst. Oversettelsen forsøker i utstrakt grad å gjenspeile den hebraiske tekstens poetiske virkemidler. Dessuten legger oversettelsen, i dialog med nyere forskning på hebraisk og semittisk grammatikk, til grunn at det i en rekke tilfeller er nødvendig å tolke hebraisk perfektum (*qatal*) som såkalt prekativ perfektum («bønneperfektum»). Det innebærer at oversettelsen tolker de aktuelle setningene dithen at de uttrykker optativisk modus (uttrykker et ønske), ikke indikativisk modus (angir eller forteller «fakta»). Denne

forståelsen redegjør jeg for senere i boken (blant annet mot slutten av del I, «Introduksjon til Klagesangene og denne boken», samt flere steder i del II, «Klagesangene i dens samtid: Litterære, historiske og teologiske perspektiver»).

Jeg har forsøkt å behandle grunnspråklige temaer på en slik måte at alle interesserte lesere kan lese boken med utbytte, selv om man ikke behersker de bibelske språkene. Samtidig er målet at hebraisk- og greskkyndige lesere får muligheten til å være tett på de antikke tekstene. Jeg forsøker å være transparent overfor hebraisk- og greskkyndige lesere med henblikk på hvilke valg og tolkninger jeg har foretatt. I *gjengivelsen av den hebraiske teksten* og i de *språklige notene* som innleder hvert kapittel i del II, gjengir jeg hebraisk (og gresk) tekst med hebraiske (og greske) tegn. I *den løpende teksten* i kapitlene i del I–III *translittererer* jeg (skriver med latinske bokstaver) alle hebraiske og greske ord, fraser og ordrøtter. Håpet er at translitterasjonene setter leseren i stand til å gjenkjenne gjentakelser, ordspill og andre mønstre i den hebraiske og (til dels den) greske teksten, selv om han eller hun ikke behersker hebraisk og gresk. Translitterasjonene følger den akademiske stilen angitt i *SBLHS*.¹

Den andre målsettingen med denne boken er å analysere og drøfte Klagesangenes litterære form og diktenes religionshistoriske, teologiske og historiske innhold. Hva er Klagesangens litterære form, og hva er diktenes innhold? Analysen og drøftingen skjer på grunnlag av det nitide filologiske arbeidet med den hebraiske kildeteksten og i dialog med de siste tiårs historisk-kritiske og litterærkritiske forskning. Analysene og drøftingene finner sted både i del I, «Introduksjon til Klagesangene og denne boken», og i del II, «Klagesangene i dens samtid: Litterære, historiske og teologiske perspektiver». Denne boken er ikke en tradisjonell bibelkommentar som behandler vers for vers. Et gjennomgående analysegrep er at kapitlene i del II forsøker å analysere Klagesangenes fem dikt med inspirasjon fra Walter Brueggemanns modell for å klassifisere salmene

¹ Society of Biblical Literature, *SBL Handbook of Style*, 2. utg., 56–58. Det er to unntak fra *SBLHS*-stilen. For det første gjengir jeg hebraisk *jôd* med *j* (ikke *y*). For det andre translittererer jeg vanligvis hebraiske gudsnavn på en forenklet måte. Det innebærer at יהוה blir «Jahve» eller «JHWH», אדוני blir «Adonaj», ייְהוָה blir «Eljon», אֱלֹהִים blir «El», og אֱלֹהִים blir «Eloah».

i Salmenes bok.² Sentrale stikkord i Brueggemanns salmetypologi – og dermed det analysegrepet som er brukt i møte med de fem diktene i Klagesangene – er orientering (en tilværelse i likevekt), desorientering (en tilværelse i ubalanse) og reorientering (en tilværelse der likevekten er gjenvunnet). Brueggemanns modell og analysegrepet blir nærmere presentert i underkapittel 1.3, «Desorientering og nyorientering».

Den tredje målsettingen er å forsøke å besvare følgende spørsmål: Hvordan har Klagesangene blitt lest, forstått og anvendt i dens resepsjons-, fortolknings- og virkningshistorie? Denne målsettingen får utløp i de fem underkapitlene i kapittel 6, «Klagesangenes nomadiske vandring gjennom historien» (i del III, «Klagesangene i dens ettertid»), der jeg avgrenser meg til å sette søkelys på utvalgte «stasjoner» langs bokens «nomadiske vandring» frem til i dag.

De tre målsettingene harmonerer med denne bokens undertittel; denne studien handler om Klagesangene i dens samtid og ettertid.

0.3 Navn, språk og plassering i kanon

Klagesangene opptrer under to navn i jødisk tradisjon.³ Det mest utbredte navnet er *'Êkâ*. Navnet kommer av åpningsordet *'êkâ* i den første, den andre og den fjerde sangen (Klag 1,1; 2,1; 4,1). Navnet gjenspeiler den jødiske praksisen med at en boks åpningsord eller -frase fungerer som boks tittel. Ordet kan bety så vel «hvordan?» som «akk!». Det andre navnet boken er kjent under i jødiske tradisjon, er *Qînôt*, som kommer av flertallsformen for *qînâ* («likklage»). Dette navnet opptrer ikke i noe hebraisk manuskript, men forekommer i flere rabbinske manuskripter fra middelalderen. Bakgrunnen for navnet *Qînôt* fant rabbinerne i 2 Krøn 35,25. Verset forteller at profeten Jeremia «stemte i en likklage» (*wajqônen*) over kong Josjia, som var blitt drept, at alle sangerne og sangerinnene siden da har sunget *likklager* (*qînôt*) om kongen, og at disse ble

2 Walter Brueggemann, «The Psalms and the Life of Faith: A Suggested Typology of Function», i *The Psalms and the Life of Faith*, red. Walter Brueggemann og Patrick D. Miller (Minneapolis, MN: Fortress Press, 1995), 3–32.

3 Gard Granerød, «Innledning til Klagesangene: Introduksjon og kommentarer», i *Studiebibelen: Bibelen i 2011-oversettelse med introduksjoner og kommentarer*, red. Ingvild Røsok et al. (Oslo: Verbum Akademisk, 2019), 732–742.

nedskrevet. Den antikke oversettelsen av Klagesangene til gresk, oftest kjent som Septuaginta, gjør en tilsvarende kopling mellom Klagesangene og Jeremia. Septuaginta har en lengre bokåpning enn den hebraiske teksten: «Og det skjedde etter at Israel var tatt til fange og Jerusalem lagt øde at Jeremia satt gråtende og klagde denne klagesangen over Jerusalem. Og han sa: ...» (Klag 1,1 i LXX). Septuagintas boknavn (*Thrénoi* eller *Thrénoi Ieremíou*, «Jeremias klager») er avledet av det greske verbet *thrēnēō* («å klage»). Den antikke latinske oversettelsen kjent som Vulgata bruker navnet *Lamentationes* (av flertallsformen for «klage»).

Boken er opprinnelig skrevet på hebraisk, noe blant annet bruken av det hebraiske alfabetet som komposisjonsteknikk vitner om (se under). I den tredelte jødiske kanon (Loven, Profetene og Skriftene) inngår Klagesangene i Skriftene. Plasseringen varierer noe, men Leningradkodeksen plasserer boken mellom Forkynneren og Ester. Leningradkodeksen er det hebraiske manuskriptet som ligger til grunn for de fleste moderne oversettelser av Bibelen. I kristen tradisjon er Klagesangene overlevert i kanondelen Profetene. Gamle greske håndskrifter plasserer boken etter Jeremiaboken. En konsekvens av denne plasseringen og Septuagintas utvidede bokåpning er at jøder og kristne tradisjonelt har lest boken som et tillegg til Jeremiaboken. Normalt sett har man identifisert profeten Jeremia med den anonyme, klagende jeg-personen i Klagesangene.

0.4 Tekstgrunnlag

Det eldste belegget for Klagesangene som *litterært verk* eller *bok* er Septuaginta-manuskripter fra 300-tallet e.Kr., skrevet på gresk. Imidlertid er Klagesangene opprinnelig skrevet på hebraisk. Det eldste hebraiske komplette manuskriptet til Klagesangene er Leningradkodeksen fra omkring 1008 e.Kr. Leningradkodeksen er en representant for den såkalte masoretteksten, det vil si den hebraiske teksten som rabbinisk jødedom anser å være den autoritative, kanoniske versjonen av Den hebraiske bibelen.

Vi kjenner også til fragmenter av flere hebraiske manuskripter fra Qumran som inneholder bruddstykker av tekst vi i dag gjenkjenner som Klagesangene: 3QLam (3Q3), 4QLam (4Q111), 5QLam^a (5Q6) og 5QLam^b

(5Q7). Tekstfragmentene inneholder tekstbruddstykker fra alle fem diktene, men ingen av dem gjengir et helt dikt, enn si hele boken i sin fulle lengde. Skriftypen som er brukt i disse tekstfragmentene, er såkalt herodiansk skift. Dette gjør at forskere daterer Qumran-manuskriptene til mellom cirka 30 f.Kr. og 68 e.Kr. Vi drøfter Qumran-manuskriptene i underkapittel 6.2, «Resepsjonen i håndskrifter fra antikken».

Den hebraiske teksten som ligger til grunn for oversettelsen og drøftingen i denne boken, er Leningradkodeksen slik den er gjengitt i *BHS*, *BHQ* og i *UXLC* 1.5. Denne studien har ikke som mål å drøfte tekstkritiske spørsmål og ulike tekstvarianter fra antikken på en utførlig måte. For slike spørsmål er leseren henvist til det tekstkritiske apparatet og kommentarene i *BHQ* og spesialiserte studier.⁴ Den annoterte oversettelsen redegjør likevel for viktige tekstlige varianter og alternative lesemåter.

0.5 Overblikk over innholdet i Klagesangene

Ett av de litterære virkemidlene som kjennetegner flere av de fem diktene eller sangene (vi bruker begrepene synonymt og om hverandre i denne studien), er at de gjengir stemmen til en rekke ulike talere. Talerstemmene snakker dels *med* og dels *forbi* hverandre. Ingen av stemmene kan sies å målbære bokens «budskap» eller bærende mening. Til tross for denne flerstemtheten kan vi likevel beskrive hovedtrekk i innholdet i de fem diktene.

Det første diktet (Klag 1) lar en umarkert, anonym fortellerstemme fremføre sin klage over byen Jerusalem, personifisert som en kvinne, «datter Sion». Den anonyme fortellerstemmen får karakter av å være øyevitne. I tillegg klager datter Sion selv. Hun ber Jahve om å se og om å

---

4 *BHQ*, 54–72, 113*–136*; Gideon R. Kotzé, *The Qumran Manuscripts of Lamentations: A Text-Critical Study*, SSN 61 (Leiden: Brill, 2013); Christl M. Maier og Rainer Hirsch-Luipold, «Threnoi: Threni seu Lamentationes / Die Klagelieder», i *Septuaginta Deutsch: Erläuterungen und Kommentare zum griechischen Alten Testament*, red. Martin Karrer og Wolfgang Kraus (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft, 2011), 2826–2841; og Frank Ueberschaer, «Die Septuaginta der Klagelieder. Überlegungen zu Entstehung und Textgeschichte», i *Die Septuaginta – Entstehung, Sprache, Geschichte: 3. Internationale Fachtagung veranstaltet von Septuaginta Deutsch (LXX.D)*, *Wuppertal* 22.–25. Juli 2010, red. Siegfried Kreuzer, Martin Meiser og Marcus Sigismund, WUNT 286 (Tübingen: Mohr Siebeck, 2012), 98–111.

gjengjelde seg på fiendene. Temaet for klagene er at datter Sion er plagd av både fiendene sine og Jahve.

Det andre diktet (Klag 2) ser ut til å ha samme «rollebesetning» som Klag 1. Også i dette diktet dreier klagene seg om de lidelsene som fiendene og Jahve har påført datter Sion, ispedd enkelte bønner til Jahve.

Det tredje diktet (Klag 3) har en annen rollebesetning, etter de talende (og klagende) stemmene å dømme. Store deler av diktet har et selvbiografisk preg. Målt i antall vers gir diktet mest taletid til ham som allerede i åpningsverset hevder at han er «mannen» som så nød under Jahves vredes «ris». Vi bør sannsynligvis forstå de siste ti–elleve versene som bønner «mannen» retter mot Jahve. Dessuten gir diktet taletid til en visdomsteologisk stemme. Blant annet rettferdiggjør den visdomsteologiske stemmen de lidelsene Jahve har påført «mannen»; den tolker lidelsene som gode, nødvendige redskaper i rammen av en guddommelig pedagogikk. I tillegg tar et kollektivt «vi» ordet med anklager mot Jahve.

Store deler av det fjerde diktet (Klag 4) lar en anonym stemme klage over lidelsene til datter Sion. Tilsynelatende er dette den samme anonyme stemmen som i Klag 1–2. I tillegg kommer et kollektivt «vi» til orde med klage over sin selvopplevde lidelse. Diktet slutter med en bønn om hevn over datter Edom, og om at Jahve må avslutte straffen mot datter Sion.

Det femte diktet (Klag 5) byr på det enkleste diktet i Klagesangene hva persongalleri angår. Gjennomgående er det et kollektivt «vi» som dels klager over hva som har skjedd, og som dels ber til Jahve.

I den grad vi kan hevde at Klagesangene har et sammenfattende tema, er det i så fall godt dekket av bokens tittel, det være seg på hebraisk, gresk, latin eller – som her – norsk. Den handler om klage. En av de nyeste engelskspråklige fagbøkene om Klagesangene introduserer den betegnende (men ikke helt oversettelige) boktittelen «The Book of How».⁵ Utropsordet *'ékâ* åpner den første, den andre og den fjerde sangen (Klag 1,1; 2,1; 4,1, jf. 4,2).

---

5 Jill Middlemas, *Lamentations: An Introduction and Study Guide*, T&T Clark Guides to the Old Testament (London: T&T Clark, 2021), 1.

0.6 Forfatterspørsmålet i tradisjonen og i bibelforskningen

I antikken og frem til den moderne bibelforskningen regnet man profeten Jeremia som forfatteren. Som vi så over, henspiller det alternative hebraiske boknavnet *Qînôt* på «likklagene» profeten holdt over kong Josjia, ifølge 2 Krøn 35,25. Septuagintas utvidede bokinnledning fikk, som vi også så over, to konsekvenser. For det første fremsto Klagesangene som et tillegg til Jeremiaboken. For det andre fremsto Jeremia som identisk med den klagende jeg-personen, som opptrer flere steder i boken. Med andre ord gjorde navnet *Qînôt* og Septuagintas utvidede innledning at boken fikk preg av å være en biografisk tekst. Gamle greske håndskrifter plasserte følgelig Klagesangene umiddelbart etter Jeremiaboken. Plasseringen var med på å understreke ideen om at Jeremia var forfatteren. Også rabbiniske kilder hevder i klartekst at boken stammet fra Jeremia. Det er blant annet tilfellet i Targum Lamentations⁶ (rabbinisk kommenterende oversettelse til arameisk fra senantikken eller tidlig middelalder) og i Talmud (b. B. Bat. 14b–15a).⁷ Den tradisjonelle forståelsen av Jeremia som Klagesangenes forfatter satte fortolkningen av boken inn i en ramme hvor Jahves forkastelse av datter Sion måtte forstås som hans dom over hennes synd. På samme tid var det likevel håp for henne fordi man leste Klagesangene i lys av Jeremiaboken, betinget av at hun vendte seg om til Jahve.

På 1700- og 1800-tallet begynte bibelforskere å sette spørsmålsteget ved om Jeremia var forfatteren.⁸ Ett argument mot tradisjonen om Jeremia som forfatter var at den hebraiske teksten ikke eksplisitt identifiserer Jeremia som forfatteren. I tillegg noterte man seg at Den hebraiske bibelens tredelte kanon (Loven, Profetene og Skriftene) innlemmer Klagesangene i Skriftene og ikke Profetene. Dessuten har man pekt på

6 For en engelsk oversettelse, se Christian Brady, «Targum Lamentations», i *Great Is Thy Faithfulness? Reading Lamentations as Sacred Scripture*, red. Robin A. Parry og Heath A. Thomas (Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2011), 70–76.

7 Se Talmud-oversettelsen i Sefaria, «Talmud Bavli: The William Davidson Edition», <https://www.sefaria.org/texts/Talmud/Bavli>.

8 Robert B. Salters, «Searching for Pattern in Lamentations», *OTE* 11 (1998): 93–104 (95); Klaus Koenen, *Klagelieder (Threni)*, BKAT 20 (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Theologie, 2015), 29*–36*.

flere språklige og innholdsmessige forskjeller mellom Jeremiaboken og Klagesangene:⁹

- I Jeremiaboken opptrer gudsnavnet *ʾădōnāy* (gjengitt med «Herren» i henholdsvis 1930-, 1978/1985- og 2011-oversettelsen) bare i forbindelse med tetragrammet, det vil si gudsnavnet som skrives med de fire hebraiske konsonantene *JHWH* (trolig uttalt *Jahve*; i 2011-oversettelsen gjengitt med «HERREN»)¹⁰. I Klagesangene opptrer *ʾădōnāy* alene (Klag 1,14–15; 2,1–2.5.7.18–20; 3,31.36–37.58).
- Klagesangene 2,9 forteller at profetene hos datter Sion ikke fant noe syn fra Jahve. Derimot hevder Jeremia at han har mottatt profetiske åpenbaringer (f.eks. Jer 1,4–10).
- Jeremia hevder aldri å være forfulgt av Jahve. Det står i kontrast til hva jeg-personen («mannen») hevder i Klag 3.
- Vi-gruppen som klager over selvopplevd lidelse i Klag 4,17, ser ut til – riktignok fånyttet – å ha satt sin lit til et fremmed folk. Imidlertid kritiserer Jeremia i sterke ordelag dem som setter sin lit til Egypt (Jer 2,18.36).
- Vi-gruppen som fører ordet i Klag 5,7, bekjenner seg til tanken om at barn bærer skylden for foreldrenes synder. Derimot uttrykker Jer 31,29–30 seg tydelig negativt overfor en slik tanke, og hevder at enhver skal dø for sin egen synd.
- Klagesangene er utydelig i spørsmålet om hvilke synder folket har gjort seg skyldig i, og som forårsaket katastrofen. Jeremiaboken gir gjennomgående langt flere forklaringer på årsakene til Jahves dom. Jeremiaboken uttrykker sammenhengene mellom folkets gjerninger og Jahves dom ved hjelp av formuleringer som uttrykker årsak («fordi»: *kî*, *ʿal*, *jaʿan*, *ʾăšer*, *min*) og virking («derfor»: *lāken*).

⁹ Koenen, *Klagelieder (Threni)*, *34–35*.

¹⁰ Til de hebraiske gudsnavnene *JHWH*, *ʾădōnāy* og andre gudsnavn i Bibelen, se Reinhard Feldmeier og Hermann Spieckermann, *God of the Living: A Biblical Theology* (Waco, TX: Baylor University Press, 2011), 17–41; Tryggve N. D. Mettinger, *Namnet och närvaron: Gudsnamn och Gudsbild i Böckernas Bok* (Örebro: Bokförlaget Libris, 1987), 25–41; Karel van der Toorn, «Yahweh (*jwhh*)», *DDD*: 910–919; og Klaas Spronk, «Lord (*mrʾ*; *dnj*; *dwn*)», *DDD*: 531–533.

Dersom profeten Jeremia ikke forfattet Klagesangene, reiser spørsmålet seg om den har flere enn én forfatter.¹¹ Mange forhold gjør det sannsynlig at flere forfattere står bak de fem diktene.

Ett argument er at hver enkelt sang fremstår som en selvstendig, i seg selv fullstendig litterær enhet. Det er riktignok også likhetstrekk mellom flere av sangene. Dessuten er det litterære forbindelser mellom flere av diktene (særlig Klag 1; 2; 4). Likevel er det mulig å lese hvert av diktene isolert og uavhengig av hverandre. Fremfor alt underbygges dette av alfabetprinsippet som ligger til grunn for Klag 1–4. Hvert av alfabetdiktene (de såkalte akrostiske diktene) åpner med en strofe over bokstaven *’ālep* og slutter med en strofe over bokstaven *tāw*.

Både alfabetet som blir brukt, og hvordan alfabetet blir brukt i de fire alfabetdiktene, tyder på flere enn én forfatter. Klagesangene 1 har rekkefølgen *’ajin, pē* og *šādē*, mens Klag 2–4 har *pē, ’ajin* og *šādē*. Teoretisk sett kan vi ikke utelukke at én og samme forfatter brukte to versjoner av det hebraiske alfabetet innenfor ett og samme litterære verk. Likevel er det mer sannsynlig at én forfatter gjennomgående ville ha brukt den samme bokstavrekkefølgen. I tillegg bruker de fire alfabetiske diktene forskjellige mønstre i oppbygningen av strofene. Det er forskjeller mellom alfabetdiktene når det gjelder lengden på strofene. Klagesangene 1–2 lar hver av alfabetets bokstaver innlede en strofe med tre linjer. I Klag 4 består hver bokstavstrofe av to linjer. Sammenliknet med de øvrige alfabetdiktene tar Klag 3 det akrostiske prinsippet et steg videre. Hver av de 22 bokstavene i det hebraiske alfabetet åpner tre linjer med den aktuelle bokstaven (det vil si *’ālep–’ālep–’ālep, bêt–bêt–bêt, gîmel–gîmel–gîmel* og så videre).

Også innholdet i de fem sangene tyder på flere enn én forfatter. Kapitlene i del II vil sette søkelyset på innholdet i hvert av de fem diktene, men vi kan foregripe enkelte av punktene allerede her. For det første: Hva slags katastrofe klager diktene over? Er grunnproblemet at datter Sion er ødelagt, at innbyggerne er deportert, og at ingen trøster henne (f.eks. Klag 1,1–9,16–17,21)? Er problemet at de religiøse institusjonene (templet og altret) og de religiøse spesialistene (profetene og prestene) er vanhelliget, ødelagt eller korrumpert (f.eks. Klag 1,10; 2,6–7,9)? Eller er

11 Salters, «Searching for Pattern in Lamentations», 95.

problemet at Jahve er utilgjengelig for judeernes bønner (Klag 3,44)? For det andre: Hvilken rolle spilte Jahve i katastrofen? Tilrettela han for en, nær sagt naturlovmessig, mekanisme som innebar at straff måtte komme som en konsekvens av synd? Var Jahve den som aktivt handlet til Sions ugunst? For det tredje: Hva var den underliggende årsaken, og hva utløste katastrofen? Hver av de fem sangene peker på begrepet «synd», men i ulik grad og med ulike «eiere» av synden. Var det snakk om datter Sions synd (f.eks. Klag 1,22), unnlåtelsessynden til hennes profeter (Klag 2,14) eller fedrenes synder (Klag 5,7)? For det fjerde: Hvem var fienden? Var det datter Sions venner og elskere som bedro og forførte henne (f.eks. Klag 1,2.19)? Var det datter Edom (Klag 4,21–22) eller fremmede, utledninger og slaver (Klag 5,2.8)? Eller var fienden rett og slett Jahve (Klag 2)? For det femte: Var Jahve rettferd eller ikke? De fem sangene skiller seg fra hverandre i hvordan de rettferdiggjør Jahve. Noen passasjer (særlig i Klag 3) er teodiske (av *teodicé*, «guderettferdighet») og forsvarer Jahves rettferdighet, rettskaffenhet og godhet. Enkelte passasjer søker en form for mening i lidelsen, og tolker den som en konsekvens av at Sion syndet. Andre passasjer er derimot antiteodiske (motsatt av teodiske). De anti-teodiske svarene nekter å akseptere at lidelsene har en mening.

0.7 Oppbygning og litterære virkemidler

a. Enkeltstående dikt og femklagebok

Klagesangene er både en samling av fem enkeltstående dikt og komponert som en «femklagebok» (*pentathrenos*, fra gresk *penta*, «fem» og *thrénos*, «klage»). Bibelen og bibelresepsjonen er ikke ukjent med at tallet fem fungerer som det bærende prinsippet i en litterær komposisjon. Mest kjent er Pentateuken (av gresk: *penta*, «fem» og *teúchos*, «rull; bok»), altså de fem Mosebøkene: Første Mosebok (Genesis), Andre Mosebok (Exodus), Tredje Mosebok (Leviticus), Fjerde Mosebok (Numeri) og Femte Mosebok (Deuteronomium). Ifølge moderne historisk-kritisk forskning fikk Pentateuken sin nåværende femdelte struktur i siste halvdel av første førkristne årtusen. Også Salmenes bok er overlevert som en samling av fem bøker, som hver for seg igjen består av enkeltstående salmer og

avgrensede salmesamlinger. Hver av de fem bøkene i Salmenes bok slutter med en lovprisning (Sal 41,13; 72,20; 89,52; 106,48; 150). Den jødiske bibelkommentaren *Midraš təhillim* («Fortolkning av Salmenes bok») fra middelalderen gir følgende kommentar til Sal 1,1: «Moses ga Israel de fem bøkene i Toraen, og David ga Israel de fem bøkene i Salmenes bok.»¹² Tallet fem ligger dessuten til grunn for de såkalte *Hāmeš məgillôt* («De fem bokrullene»), på norsk gjerne omtalt som Festrullene. Det dreier seg om fem korte bøker fra Den hebraiske bibelen / Det gamle testamentet. Bøkene har en særskilt plass i synagogelesningene i forbindelse med fem jødiske høytider: Høysangen i forbindelse med påsken, Rut i forbindelse med ukefesten, Klagesangene i forbindelse med sørge- og fastedagen til minne om templets fall, Forkynneren i forbindelse med løvhyttetfesten og Ester i forbindelse med purim.

b. Alfabetdikt og alfabetiserende dikt

Det mest iøynefallende poetiske virkemidlet i Klagesangenes hebraiske tekst er hvordan Klag 1–4 bruker det hebraiske alfabetet. Klagesangene 1–4 er ulike varianter av alfabetdikt, også kalt akrostiske dikt.¹³ Den første bokstaven i det første ordet i hver strofe danner til sammen det hebraiske alfabetet. Kirkefaderen Hieronymus, som skapte den latinske Vulgataoversettelsen sent i det fjerde århundre, markerte alfabetstrukturen ved å la hver nye alfabetstrofe starte med den hebraiske bokstavens navn, skrevet med latinske bokstaver (f.eks. Klag 1,1 «ALEPH quomodo sedit sola civitas ...» og Klag 1,2 «BETH plorans ploravit in nocte et ...»). En rekke moderne oversettelser uttrykker alfabetmønstret i typografien ved å la hver ny strofe starte med den aktuelle hebraiske bokstaven.

Alfabetet har innvirkning på både alfabetdiktenes ytre form og deres innhold. Alfabetet strukturerer fremdriften. Poetene bak Klagesangene oppfattet alfabetmønstret kanskje både som en gave og som en tvangstrøye.

12 Min oversettelse. For en nettutgave av den hebraiske teksten, se Sefaria, «Midrash Tehillim», https://www.sefaria.org/Midrash_Tehillim.

13 Til temaet akrostikk i Bibelen, se følgende: Will Soll, «Acrostic», *ABD* 1: 58–60; Frederick William Dobbs-Allsopp, «Acrostic: I. Ancient Near East and Hebrew Bible/Old Testament», *EBR* 1: 281–288; og Scott B. Noegel, «Polysemy», *EHL* 3: 178–186 (183).

De måtte la *bêt*-strofen følge umiddelbart etter *ālep*-strofen, og så videre. Kanskje fikk formtvingen konsekvenser for innholdet. Alfabetmønstrer begrenset mulighetene til å forfølge temaer på tvers av strofene.

Det har blitt hevdet at den opprinnelige hensikten med å bruke alfabetet som strukturprinsipp i Klagesangene, var at det skulle fungere som et mnemoteknisk grep som lettet utenatlæringen. Imidlertid taler det imot denne antakelsen at Klag 1–4 ikke bruker alfabetet på en enhetlig måte. Dessuten gjenspeilte åpningsbokstaven ikke nødvendigvis hvordan man opprinnelig uttalte åpningsordet. Strupelydene som bokstavene *'ālep* og *'ajin* opprinnelig representerte, var kanskje falt ut av uttalen allerede da diktene ble til. Alfabetstrukturen var kanskje ikke primært med for lytternes ører, men for lesernes øyne. I så fall ble Klag 1–4 til på skrivernes arbeidsbord (dersom skrivere faktisk hadde arbeidsbord), skrevet av og for mennesker som kunne skrive og lese. Alfabetet i alfabetdiktene var i så fall først og fremst synlig visuelt.¹⁴

Klagesangene 5 er ikke et alfabetdikt. Det er likevel påfallende at det består av 22 strofer, det vil si det samme antallet som det er bokstaver i det hebraiske alfabetet, og det samme antallet strofer som i hver av de fire første diktene. Klagesangene 5 er dermed alfabetiserende.

c. Versbinding

En konsekvens av den rigide strukturen i et alfabetdikt kan være at leseren opplever diktet som springende. Alfabetmønstrer kan gi en fragmentert og stakkato leseropplevelse. Imidlertid er det et annet litterært virkemiddel som balanserer alfabetmønstrers rigiditet: versbinding (*enjambement*, av fransk: «overskridelse; overgang»). En enkel definisjon er at versbinding betegner det forhold «at en mening ikke blir fullført ved slutten av en verselinje, men fortsetter over i den neste».¹⁵ Vi har versbinding når setningsstrukturen (syntaksen) eller meningen fortsetter på tvers av strofene. Motsatsen er de tilfellene hvor en enkeltstående strofe representerer

¹⁴ Robert B. Salters, *Lamentations: A Critical and Exegetical Commentary*, ICC (London: Bloomsbury, 2014), 19.

¹⁵ Hans H. Skei, «Enjambement», *Store norske leksikon* (2020), <https://snl.no/enjambement>.

sin egen, avsluttede meningsenhet eller setning.¹⁶ Det stikkordet eller setningsleddet i én strofe som fortsetter i den påfølgende strofen, kaller litteraturvitere *rejet*.¹⁷

Et eksempel på versbinding i Klagesangene er hvordan stikkordet «gull» (hebraisk: *zāhāb* og *paz*) binder sammen Klag 4,1–2. Et annet eksempel er hvordan ordet «skatt» (*maḥāmād*) binder sammen Klag 1,10–11. Dessuten kan tiltaleleddet (referansen for det vokativiske leddet i syntaksen) eller de personlige pronomenene være de(n) samme på tvers av påfølgende strofer i et alfabetdikt. For eksempel er «du» lik «Jahve» i Klag 2,20–22. Referansen til det personlige pronomenet «de» binder sammen Klag 2,11–12 («de» er lik «barn og spedbarn»). Poetiske tekster i Bibelen skaper dessuten versbinding ved at den påfølgende strofen fungerer som en leddsetning til den foregående strofen, eller ved at den påfølgende strofen fungerer som direkte objekt for verbalet i den foregående strofen.¹⁸ Etter min mening er ikke denne formen for versbinding utbredt i Klagesangene. Derimot kan ord som har en nesten identisk eller liknende uttale, binde sammen strofer, selv om *betydningen* er ulik. Klagesangene 2,19–20 gir et eksempel på hvordan lik uttale skaper en (uoversettelig) versbinding. Strofene inneholder et spill på konsonantene ‘-l-l. Oversettelsen nedenfor understreker de ordene som er dannet ved hjelp av dette konsonantmønsteret, og gjengir den hebraiske teksten i klammeparenteser:

Reis deg! Skrik om natten, ved innledningen til nattevaktene!
 Øs ut hjertet ditt likt vann fremfor Adonajs ansikt!
 Løft hendene dine til ham for livet til småbarna dine [‘*ōlālajik*],
 de som bukker under av sult på hvert gatehjørne!

Se, Jahve, og ta i øyesyn hvem du høstet [‘*ōlaltā*] slik!
 Skal kvinner spise frukten sin, ferske småbarn [‘*ōlālê tippuḥim*]?
 Skal prest og profet bli drept i Adonajs helligdom? (Klag 2,19–20)

I eksemplet over opptrer de hebraiske konsonantene ‘-l-l i Klag 2,19 med vokaler som gjør at ordet blir ‘*ōlel*, «barn». De samme hebraiske konsonantene opptrer igjen to ganger i Klag 2,20. Den første gangen i Klag 2,20

16 Frederick William Dobbs-Allsopp, «The Enjambing Line in Lamentations: A Taxonomy (Part 1)», *ZAW* 113 (2001): 219–239 (219–220).

17 Dobbs-Allsopp, «The Enjambing Line in Lamentations», 224.

18 Dobbs-Allsopp, «The Enjambing Line in Lamentations», 224–233.

skjer det ved hjelp av vokaler som gjør at ordet blir et bøydd verb basert på verbroten ‘-l-l («å ramme» eller «å sanke; å høste inn [nedfallsfrukt]»). Den andre gangen opptrer konsonantene ‘-l-l med vokaler som skaper substantivet ‘*ôlel*, «barn». Ulike ord basert på de hebraiske konsonantene ‘-l-l binder dermed sammen de to strofene. Også i Klag 2,21–22 finner vi tilsvarende uoversettelige versbindinger (*tābaḥtā*, «du hugg ned» og *ṭipaḥtî*, «jeg fødte») som binder versene sammen med *ṭippuḥîm* i Klag 2,20. Versbindingene gjør at alfabetstrofene henger tett sammen, til tross for alfabetstrukturen.

d. Kontrastering og reversering

Flere av diktene bruker kontrastering og reversering som virkemidler. Klagesangene 4 beskriver katastrofen ved hjelp av en rekke reverseringer av forhold i naturen og samfunnet. Resultatet er at den aktuelle tingen eller forholdet har en degenerert status i diktets nåtid, sammenliknet med hvordan det var tidligere. Eksempelvis er gull blitt til brent leire (Klag 4,2), og mødre ammer ikke lenger spedbarna sine (Klag 4,3–4). Mennesker som tidligere spiste lekre retter og var vant til dyrt, fargete tøy, lever på gaten og dyngene (Klag 4,5). De tidligere vakre fyrstene er møkkete av sot (Klag 4,7–8). Opprinnelig omsorgsfulle kvinner koker sine egne barn (Klag 4,10). Fiendene trenger inn gjennom portene i Jerusalems bymurer (Klag 4,12). Prestene, som underforstått egentlig har som oppgave å sikre den kultiske renheten, er urene (Klag 4,13–15). Prester og gamle blir ikke vist den æren og nåden som egentlig tilkommer dem (Klag 4,16). Den femte sangen byr på tilsvarende reverseringer (se særlig Klag 5,8.12–15). Ikke minst reverserer Klag 2 bildet av Jahve. Klagesangene 2 forutsetter tanken om Jahve som krigerguden som bor på Sion og beskytter byen og folket der. Imidlertid reverserer Klag 2 dette bildet. Jahve har blitt krigeren som vender seg mot byen han bor i, og mot folket som bor der.

e. Personifisering

Et sentralt litterært virkemiddel er personifisering. Kort fortalt dreier personifisering seg om at en ikke-levende gjenstand eller et fenomen får

kjennetegn og egenskaper som normalt sett er forbeholdt et levende menneske. En tekst som personifiserer, fremstiller gjenstanden eller fenomenet som en levende person.

For eksempel tilskriver Klag 2 byens festningsverk («skanse og mur») den menneskelige egenskapen å kunne sørge (Klag 2,8). Klagesangene 2,18 oppfordrer «datter Sions mur» til å la tårene strømme og ikke unne seg hvile. Likevel finner vi det mest fremtredende og gjennomgripende eksemplet på personifisering i omtalen av byen Jerusalem og dens innbyggere som «datter Sion».

I den moderne bibeloversettelseshistorien er det en lang tradisjon for å forstå det hebraiske uttrykket som ligger bak «datter Sion», *bat-šijjôn*, som en såkalt *status constructus*-forbindelse som uttrykker et eiendomsforhold. Når man forstår uttrykket *bat-šijjôn* slik, blir oversettelsen «Sions datter» (som i f.eks. 1978/1985-oversettelsen). Den tradisjonelle oversettelsen innebærer at kvinnen det er snakk om, er datteren *til* Sion. Imidlertid er det i nyere tid en tendens til å forstå den hebraiske frasen annerledes. Den nyere forståelsen legger til grunn at ordet *bat* («datter») fungerer som en apposisjon (sideordnet ledd) til ordet *šijjôn* («Sion»).¹⁹ Resultatet er at man oversetter frasen med «datter, det vil si Sion», eller for enkelthets skyld «datter Sion» (som i blant annet 2011-oversettelsen og i oversettelsen av Klagesangene i denne studien). Dermed har ikke Sion noen datter; hun *er* derimot datteren.

I alle tilfeller personifiserer ordet «datter» Jerusalem som en kvinne. Frasen *bat-šijjôn* fungerer som et tilnavn på byen. Hos leseren kan personifiseringen av Sion som en kvinne bidra til å skape medfølelse for henne, særlig når hun møter vold og overmakt fra mannlige aktører. Andre sider ved hennes kvinnelighet kan skape antipati. Datter Sion opptrer i flere kvinneroller. Hun er portrettert som mor (f.eks. Klag 2,16.19; 4,3), jomfru (f.eks. Klag 1,15; 2,13), menstruerende kvinne (?) (Klag 1,17) og promiskuøs kvinne (f.eks. Klag 1,2.19.22).

---

19 Magnar Kartveit, «Sions dotter», *TTK* 72 (2001): 97–112; Magnar Kartveit, *Rejoice, Dear Zion: Hebrew Construct Phrases with 'Daughter' and 'Virgin' as nomen regens*, BZAW 447 (Berlin: De Gruyter, 2013).

f. Flerstemthet og dialogisk egenart

Et påfallende trekk ved Klagesangene er at diktene, hver for seg og som femklagebok, lar en hel rekke stemmer komme til orde. Klagesangene er en flerstemt (polyfon) tekst.²⁰ Flerstemtheten gjør at leseren blir presentert for ulike perspektiver. Det budskapet man som leser mener Klagesangene har, avhenger av hvilken av de mange røstene man mener har forrang. Er det stemmen til datter Sion som skal få definere bokens budskap? Eller er det kanskje stemmen til dem som snakker *til* og *om* henne? Er det røsten til «mannen som så nød» i Klag 3? Eller er det kanskje heller røsten til det kollektive «vi» i den siste sangen (Klag 5)?

En konsekvens av flerstemtheten er at det er umulig å si hva Klagesangenes budskap egentlig er. På sett og vis gjør hver enkelt av de mange røstene krav på å få leserens sympati. Hver enkelt stemme krever at leseren bejaer det budskapet og perspektivet den målbærer. Ytterligere en effekt av flerstemtheten er dermed at leseren blir tvunget til å ta stilling. Er Sions datters klager forståelige og berettiget, eller er det rett og rimelig at hun befinner seg i den situasjonen som frembringer klagen? Er Jahve en lunefull og urimelig gud, eller inngår lidelsene han rammer datter Sion med, i en guddommelig pedagogikk?

Flerstemtheten skaper en dialogisk egenart. Noen ganger later det til at stemmene i Klagesangene samtaler *med* hverandre. Andre ganger virker det som om de snakker *forbi* hverandre. Bokens dialogiske egenart stiller leseren overfor jobben med å identifisere røstene og tilordne dem de ulike aktørene. I mange tilfeller kan leseren riktignok støtte seg til tekstintern informasjon, som hvilke personlige pronomener som forekommer, og hva pronomener refererer til. I andre tilfeller er denne jobben ikke så enkel som man kanskje skulle anta. Diktene kommer ikke med noen anvisninger om hvem som sier hva (slik, uten sammenlikning for øvrig, et moderne film- eller teatermanus gjerne gjør).

Å lese Klagesangene med det som mål å identifisere hvem som har hvilke replikker, kan noen ganger være som å identifisere enkeltstemmene i et talekor man hører gjennom veggen fra naboeliligheten. Leserens

---

20 Miriam J. Bier, *Perhaps There Is Hope: Reading Lamentations as a Polyphony of Pain, Penitence, and Protest*, LHBOTS 603 (London: Bloomsbury T&T Clark, 2015).

(i rollen som «tilhøreren i naboleiligheten») kan enkelt høre at det er flere stemmer. Mange ganger kan leseren også identifisere de ulike røstene. Men noen ganger, når stemmene i Klagesangene (som i naboleiligheten) snakker intenst i munnen på hverandre, er det ikke alltid lett å forstå *hvem* som sier hva.

g. Parallellisme (bikolon)

Hebraisk poesi består ofte av to ledd eller verselinjer som på ulike måter forholder seg til hverandre, ved at det siste leddet gjentar (noen ganger motsier) det første. Faglitteraturen kaller gjerne et slikt enkeltledd for et kolon (fra gresk for «lem; setning»), eventuelt stikk (fra gresk for «linje; rad; verselinje»). Et kolon er dermed den minste byggeklossen i hebraisk poesi. En poetisk tekst kan knytte to innholdsmessig beslektede ledd sammen. Da oppstår et bikolon (flertall: bikola), som også går under navnet parallellisme.²¹ En hebraisk poetisk tekst kan også knytte tre innholdsmessig beslektede kola sammen og danne et trikolon.

Vi finner bikola, altså parallellismer, flere steder i Klagesangene, blant annet i de fleste av strofene i Klag 4 og 5. De to følgende versene fra Klag 4,5 og Klag 5,3 er eksempler på parallellismer (de to skråstrekene signaliserer her at de to leddene er parallelle):

De som spiste lekre retter, ble ødelagt i gatene. // De som ble oppfostret på skarlagen, klynget seg til dyngene. (Klag 4,5)

Vi ble foreldreløse, uten far. // Mødrene våre ble lik enker. (Klag 5,3)

De aller fleste bokstavstrofene i de tre første diktene (Klag 1–3) består av tre ledd (kola). Vi kan identifisere parallelle ledd som danner et trikolon, i flere av dem (f.eks. Klag 1,13; 2,1; 3,52–54 [hele *sādê*-strofen]).

0.8 Sjanger

Ordet «sjanger» kommer fra fransk og betyr «type». Målet med å drøfte sjangeren til en tekst er å drøfte dens *litteraturtype*. Drøftingen kan rette

²¹ Adele Berlin, «Parallelism», *ABD* 5: 155–162.

søkelyset mot forfatteren og mot leseren. Hvilken litteraturtype skrev *forfatteren* opprinnelig teksten som? Hvilken litteraturtype leser *vi* teksten som? Spørsmålet om sjanger henger tett sammen med litterær kompetanse.²²

Mye blekk har gått med når litteraturvitere, filosofer og andre har diskutert hvem som har fortrinnsretten til å definere hva som er meningen med og i en tekst: forfatterens intensjon eller leserens meningsdannelse?²³ Vi skal ikke gå dypt inn i denne debatten her. Jeg vil kort hevde at idealet innenfor rammen av en historisk orientert bibellesning er at den nåtidige leseren forsøker å forstå hvilken mening og funksjon bibelteksten hadde da den ble skrevet, og i den kulturen den ble skrevet i. Den historiske forfatteren hadde (må vi anta) en hensikt med teksten. Samtidig var forfatteren vevd inn i en konkret historisk, kulturell, religiøs og litterær kontekst som formet ham og dermed også teksten. En nåtidig, historisk orientert leser kommer ikke utenom at det var mennesker som skrev bibeltekstene. Forfatterne levde i en annen tid og i en annen historisk kontekst enn vår egen. I tillegg er den nåtidige bibelleseren vevd inn i en historisk, kulturell, religiøs og litterær kontekst som preger vedkommendes teksttolkning.

Spørsmålet om Klagesangenes sjanger er del av de store litteraturvitenskapelige og filosofiske spørsmålene vi bare så vidt berørte over. Hvilken litteraturtype hadde forfatterne av de fem diktene til hensikt å skrive? Hvilken litteraturtype leser vi diktene som? I Klagesangenes tilfelle var det mest sannsynlig snakk om flere enn én forfatter. Forfatterne er anonyme, men vi kan med sikkerhet si at de var jødiske Jahve-dyrkere. De må ha levd i perioden etter den babylonske krisen som Juda og Jerusalem erfarte omkring 587 f.Kr. (se under). Hvilken funksjon hadde diktene da de ble til? Avstanden mellom Klagesangenes opprinnelige tid og kontekst og vår samtid skaper utfordringer når vi forsøker å bestemme sjangeren.

---

22 John Barton, *Reading the Old Testament: Method in Biblical Study* (London: Darton, Longman and Todd, 1996), 8–19.

23 Se f.eks. Elizabeth A. Clark, *History, Theory, Text: Historians and the Linguistic Turn* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004); og Georg G. Iggers, *Historiography in the Twentieth Century: From Scientific Objectivity to the Postmodern Challenge: With a New Epilogue* (Middletown, CT: Wesleyan University Press, 2005).

Det er nåtidige lesere som setter sjangermerkelapper på ulike bibeltekster. Samtidig er sjangerbestemmelsen en nødvendig del av det å forstå hvordan teksten fungerte da den ble til.

Bibelforskere skjeler til en håndfull ulike sjangre påvist i litteratur fra det gamle Midtøsten når de forsøker å beskrive Klagesangenes sjanger: *klagesalmer*, *likklager*, *byklager* og *botsbønner*.

a. Klagesalme

Sjangeren *klagesalme* dominerer Salmenes bok, der den utgjør omtrent en tredel av de 150 salmene. Den er også til stede i andre bibelbøker. Det er vanlig å skille mellom *individuelle* og *kollektive* klagesalmer. I de individuelle klagesalmene (som enkelte forskere foretrekker å omtale som *bønnesalmer*) er klageren en jeg-person. Jeg-personens klage handler om en rekke ulike temaer: sykdom, at Jahve er fjern, falske anklager og fiender. Jeg-personen er anonym. Sannsynligvis representerer de individuelle klagesalmene «mønsterklager» som – i prinsippet – hver og en som befant seg i en nødssituasjon, kunne lese sin egen situasjon inn i. I de kollektive klagesalmene (Sal 44; 60; 74; 79; 80; 83; 85; 90; Jes 63,11–64,11; Joel 2,17; Klag 5) klager en vi-gruppe som gjør krav på å representere det jødiske folket. Vi-gruppen klager over tapet av Jahve-templet i Jerusalem, og over at det ikke er noen jødisk konge. De individuelle klagesalmene forutsetter de erfaringene som Juda og Jerusalem fikk i møte med den babylonske overmakten i tiden omkring 587 f.Kr.

En individuell klagesalme består av minst tre komponenter. For det første har den en *påkallelse* til Jahve. Påkallelsen angir hvem som er adressaten. For det andre inneholder den en *klage*. Klagen kan ha mange uttrykk og kan handle om mange ulike forhold. Ikke sjelden er det spørsmål som «hvorfor» (f.eks. Sal 10,1) eller «hvor lenge» (f.eks. Sal 13,2) som uttrykker klagen. For det tredje inneholder en individuell klagesalme en *bønn* rettet til Jahve. I tillegg inneholder enkelte klagesalmer en bekjennelse av klagerens *tillit* til at Jahve vil berge vedkommende, og klagerens *løfte* om å lovprise Jahve.

Riktignok er det forhold i Klagesangenes dikt som skiller dem fra klagesalmene i Salmenes bok. Blant annet er Klagesangenes persongalleri

mer uoversiktlig enn tilfellet er i mange klagesalmer. Likevel inneholder flere av diktene i Klagesangene (især Klag 1; 2; 4) elementer som minner om klagesalmer. Ett av forholdene som viser tydelig at de tar sikte på å være nettopp klager, er åpningsordet *'ékâ* (Klag 1,1; 2,1; 4,1, jf. 4,2). *'ékâ* er både et spørreord (interrogativ, «hvordan») og et utropsord (interjeksjon, «hvordan!; akk!»). Ordet *'ékâ* har en dobbelt klangbunn. Måten det fungerer på i Klag 1; 2; 4, kan sammenliknes med hvordan klagesalmer uttrykker klage gjennom spørreord. Også Klag 5, der det gjennomgående er en vi-gruppe som fører ordet, uttrykker klage blant annet ved hjelp av spørreordet «hvorfor» (*lāmmâ*) (Klag 5,20). Et annet element flere av diktene i Klagesangene har til felles med klagesalmer, er påkallelse av Jahve og bønner rettet mot ham. Flere ganger bes det om at Jahve må se nøden (Klag 1,11–12; 2,12; 3,63; 5,1), og enkelte ganger om at han må ta hevn på motstandere og fiender (Klag 3,64–66, jf. 4,21–22).

b. Likklage

Sjangeren klagesalme (det være seg av den individuelle eller kollektive varianten) har et element av håp bakt inn i det faktum at salmen henvender seg til Jahve. En klagesalme har på sett og vis blikket rettet fremover. Det finnes også en tilbakeskuende form for klage som ikke har noe håp om at forholdet det klages over, kommer til å bli bedre: *likklagen* (hebraisk: *qîmâ*, jf. Jer 9,17–19 [hebraisk tekst: 9,16–18]; Esek 32,16; 2 Krøn 35,25).²⁴ I det gamle Midtøsten var likklagen de profesjonelle gråtekonenes domene. Likklagen fungerte på én og samme tid som en kunngjøring av et dødsfall, som en minnetale, og som en oppfordring til fellesskapet om å ta del i sorgen. Et påfallende fellestrekk med enkelte likklager er utropsordet *'ékâ* (Klag 1,1; 2,1; 4,1–2, jf. 4,2), som i Jer 9,19 [hebraisk tekst: 9,18] dukker opp i formen *'ék* (i 2011-oversettelsen: «Å!»). Lest i dette perspektivet fremstår deler av Klagesangenes dikt som en likklage som et øyevitne fremfører til minne om et Jerusalem personifisert som en kvinne.²⁵

²⁴ Se Saul M. Olyan, *Biblical Mourning: Ritual and Social Dimensions* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 28–61, 137–153; og Gard Granerød, «Temple Destruction, Mourning and Curse in Elephantine, with a View to Lamentations», *ZAW* 132 (2020): 84–107 (93–94).

²⁵ Middlemas, *Lamentations*, 33.

c. Byklage

En tredje tilnærming til sjangerspørsmålet er at Klagesangenes forfattere brukte elementer fra sjangeren *byklage* («city lament»). Sett fra dette perspektivet representerer diktene en israelittisk-judeisk utgave av en sjanger som var i bruk i Mesopotamia i en rekke tekster fra ulike epoker, skrevet på ulike språk. En sammenlikning mellom mesopotamiske byklager og Klagesangene kan hjelpe oss med å se særtrekk ved den sistnevnte i et klarere lys. Frederick William Dobbs-Allsopp påviser kjennetegn ved mesopotamiske byklager i Klagesangene.²⁶

En fellesnevner i mesopotamiske byklager er temaet «ødeleggelse av byen» og en bedrøvet, dyster stemning. En annen fellesnevner er tanken om at byguden har forkastet byen sin. I mesopotamisk mytologi kunne en by bare bli ødelagt etter at byguden hadde forlatt den; bygudens oppbrudd fra sin egen by viste seg i materielle ødeleggelser, og i at statuen av byguden ble ført bort. Ytterligere en fellesnevner er knyttet til hvem som beslutter å ødelegge byen, og hvem som utfører ødeleggelsen. I mesopotamiske byklager er det gudenes rådsforsamling som beslutter å oppgi byen. Oftest er det stormguden Enlil som utfører oppgaven ved å herje gjennom byen og dens oppland. Mesopotamiske byklager skildrer i detalj hvilke konsekvenser Enlils herjinger har for bygningene, veiene, økonomien, innbyggerne og de politiske, sosiale og religiøse sedvanene i byen. Nok en fellesnevner er den gråtende bygudinnen. Hun klager og gråter over beslutningen til gudenes rådsforsamling og over stormgudens herjinger. Generelt hadde de mesopotamiske byklagene sin funksjon innenfor rammene av de seremoniene som fant sted i forbindelse med at man gjenoppbygde og gjeninnvidde en ødelagt by eller et ødelagt tempel. En forutsetning for at en by eller et tempel skulle kunne gjenoppstå, var at byguden vendte tilbake.

Klagesangene har enkelte trekk til felles med mesopotamiske byklager, riktignok med de nødvendige tilpasningene som Jahve-dyrkelsen medførte (for eksempel forbudet mot å avbilde Jahve og nedtoningen eller fraværet av andre guder). Grunnleggende sett handler også Klagesangene

---

26 Frederick William Dobbs-Allsopp, *Weep, O Daughter of Zion: A Study of the City-Lament Genre in the Hebrew Bible*, BibOr 44 (Rome: Editrice Pontificio Istituto Biblico, 1993), 30–96.

om at Jahve forkaster sin by, Sion (Jerusalem), og stemningen er gjennomgående preget av dette. I likhet med mesopotamiske byklager skildrer Klagesangene den materielle ødeleggelsen i byen. Imidlertid kjenner Klagesangene ikke til noen rådsforsamling satt sammen av ulike guder. Derimot fatter Jahve beslutningen selv. Dessuten gjennomfører Jahve delvis stormløpet mot byen selv, men også med hjelp fra datter Sions fiender. Klagesangene skildrer ingen scener hvor et gudebilde av Jahve føres ut av templet og byen, men de gjør det likevel tydelig at han har ødelagt boligen sin, forkastet altrett sitt og distansert seg fra helligdommen sin (Klag 2,6–7). Videre er det ingen gråtende bygudinne i Klagesangene. Samtidig er det en annen gråtende kvinnelig skikkelse: byen Jerusalem, personifisert som datter Sion (Klag 1,2.11.16, jf. 2,18). Dobbs-Allsopp og andre forskere antyder at datter Sion i Klagesangene har overtatt den rollen som den gråtende bygudinnen spiller i mesopotamiske byklager. Til sist: De mesopotamiske byklagene hadde sin opprinnelige funksjon i samband med gjenoppbygging og gjeninnvielse av by og tempel – og i siste instans i samband med at guden vendte tilbake. Klagesangenes opprinnelige liturgiske funksjon er strengt tatt ukjent, og ingen av sangene snakker om at Jahve *vender tilbake* til templet i Jerusalem. Kanskje er det en rest av tilbakevendings tematikken som toner med når vi-gruppen bønnfaller Jahve om at han må vende «oss» tilbake til seg (Klag 5,21).

d. Botsbønn

Den fjerde sjangeren foreslått for Klagesangene, er botsbønn. I Bibelen opptrer sjangeren i tekster vi med sikkerhet kan si ble skrevet i tidsepokene etter den babylonske krisen (bl.a. Esra 9; Neh 1; 1 Krøn 29; Joel 1–2; Dan 9; Sal 106).²⁷ I form og innhold overlapper botsbønner med kollektive klagesalmer. Botsbønner er kollektive klager, men vekten ligger likevel mer på bot og omvendelse enn på klage. En klagende vi-gruppe forsøker å få en slutt på Jerusalems ødeleggelser ved hjelp av syndsbejelse. Vi-gruppen erkjenner og bekjenner sin egen synd i fortiden og i nåtiden.

27 Olyan, *Biblical Mourning*, 65–76; Mark J. Boda, «The Priceless Gain of Penitence: From Communal Lament to Penitential Prayer in the 'Exilic' Liturgy of Israel», *HBT* 25 (2003): 51–75; Middlemas, *Lamentations*, 36–38.

Følgelig inneholder botsbønner gjerne historiske sammenfatninger. Dessuten inneholder flere botsbønner bekjennelser av vi-gruppens tillit til Jahve og lovprisninger av hans nåde og storhet.

I Klagesangene er det tilløp til syndserkjennelse på individnivå (Klag 1,18.22, jf. 1,8.14; 4,6.13) og på kollektivt nivå (Klag 5,7.16). Særlig utmerker Klag 3 seg. Den tredje sangen lar «mannens» klage over egen lidelse munne ut i en oppfordring til kollektiv selvransakelse og synds-bekjennelse (Klag 3,40–47), for deretter å avslutte med «mannens» innstendige bønner om at Jahve må gripe inn (Klag 3,48–66).

e. Botsklage over Sion

Spørsmålet om hvilken sjangerbetegnelse vi bør bruke om Klagesangene, er ikke besvart i én vending. De fem diktene inneholder elementer av sjangrene klagesalme, likklage, byklage og botsbønn. Når det gjelder sjangeren til Klagesangene som helhet, velger Jill Middlemas å vektlegge dens sentrum (Klag 3) som ligger tett på botsbønn, samt bønnen om omvendelse som inngår i det siste diktets avslutningsbønn (Klag 5,20–22). Konklusjon hennes er at de fem diktene i Klagesangene til sammen skaper én, lang, utvidet og forent botsklage over Sion. Som helhet representerer boken en blandet sjanger og et nytt uttrykk som det er mest fruktbart å omtale som botsklage over Sion («penitential lament over Zion»).²⁸ Sett på denne måten har klagen – og klagene – en instrumentell betydning: gjennom klage og syndserkjennelse å få Jahve til å snu datter Sions skjebne.

0.9 Historisk bakteppe

En konsekvens av tanken om at profeten Jeremia også forfattet Klagesangene, er at Jeremiaboken og Klagesangene har et identisk historisk bakteppe; den militære, politiske og teologiske krisen som Det babylonske riket påførte kongeriket Juda og hovedstaden Jerusalem i årene omkring 587 f.Kr. I moderne tid har de fleste historisk-kritiske

²⁸ Middlemas, *Lamentations*, 39–42.

bibelforskere forkastet ideen om at Jeremia er forfatteren, selv om mange fortsatt mener at Klagesangene litterært sett forutsetter og henspiller på Jeremia-tradisjonen. Det er noen ytterst få isolerte røster som tar til orde for at makkabeerkrisen i Juda i det andre århundre f.Kr. utgjør bokens historiske kontekst.²⁹ Imidlertid hevder den absolutte majoriteten at Judas babylonske krise på 500-tallet f.Kr. er Klagesangenes historiske bakteppe. Konsensusen om hvilken krise Klagesangene refererer til, er uanfektet av at bibelforskningen har «tatt livet av» Jeremia som bokens forfatter.

Klagesangene omtaler aldri Babylon i klartekst; boken setter ikke navn på de hærstyrkene som ødela Juda og Jerusalem. Likevel er det overveiende sannsynlig at de hendelsene og situasjonene som Klagesangene skuer tilbake på, dreier seg om babylonernes ødeleggelse og ettervirkningene av dem.

Det syrisk-palestinske området har til alle tider vært en landbro mellom elvekulturene i Egypt og Mesopotamia. Under perioden med assyriske og etter hvert babylonske overherredømme hadde Juda flere ganger befundet seg i en skvis mellom Mesopotamia og Egypt.³⁰ På Juda-kongen Josjias tid var Assyria i ferd med å kollapse. I 612 f.Kr. gikk Assyrriket under som følge av angrep fra de mesopotamiske nabomaktene Babylon og Media. Den egyptiske kongen Neko II mønstret da hæren sin for å dra mot Syria. Målet til Neko II var trolig å støtte assyrerne. Kongen i Egypt så seg antakelig mer tjent med et svekket Assyria som en buffer mot et Babylon på fremmarsj, enn med et sterkt Babylon i sin egen sikkerhetspolitiske bakgård i det syrisk-palestinske området. I dette storpolitiske spillet spilte Juda-kongen Josjia sine kort feil. I likhet med sine forgjengere var kong Josjia opprinnelig vasallkonge og klient underlagt Det assyriske rikets geopolitiske system med klientstater. Til tross for dette forsto han sannsynligvis ikke prinsippet «min fiendes fiende er min venn». Ifølge 2 Kong 23,29–30 gikk Josjia til strid mot Neko II ved Megiddo. Denne

29 Marco Treves, «Conjectures sur les dates et les sujets des Lamentations», *Bulletin Renan* 95 (1963): 1–4.

30 Herbert Donner, *Geschichte des Volkes Israel und seiner Nachbarn in Grundzügen*, Bd. 2, 2. utg., ATD Ergänzungsreihe 4 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1995), 391–413; Reinhard G. Kratz, *Historisches und biblisches Israel: Drei Überblicke zum Alten Testament* (Tübingen: Mohr Siebeck, 2013), 35–37; og Gard Granerød, «Siste skrik fra elvene i Babel: Nye kilder til det jødiske eksilet i Babylon», *TeoT* 4 (2015): 357–372 (359–360).

feilen kostet Josjia livet. Den korte påfølgende perioden var Juda underlagt egyptisk kontroll. Kong Joahas etterfulgte Josjia som konge i Juda, men rakk bare å regjere i tre måneder før Neko II avsatte ham og deporterte ham til Egypt. Deretter innsatte egypterne Eljakim, som nå ble kalt Jojakim, (608–598 f.Kr.) som konge i Juda, ifølge 2 Kong 23,31–37. I denne perioden beseiret imidlertid babylonerkongen Nebukadnesar II den egyptiske hæren i slaget ved Karkemisj. En følge av dette var at Juda og andre småkongedømmer i det syrisk-palestinske området ble vasallstater kontrollert av Babylon. Nebukadnesar II forsøkte dessuten å erobre selve Egypt, men mislyktes. Juda-kongen Jojakim sluttet seg til en proegyptisk allianse. Ifølge 2 Kong 24,1 gjorde han opprør mot Babylon. Opprøret førte til at Nebukadnesar II i 597 f.Kr. satte i gang det første babylonske hæertoget mot Jerusalem. Der hadde i mellomtiden kong Jojakin bestegget tronen etter sin far Jojakim. Babylonerne inntok byen og deporterte deler av befolkningen. Blant annet hevder babylonske krøniker at babylonerkongen inntok «Juda-byen» (det vil si Jerusalem), bortførte kongen (Jojakin) og innsatte en ny konge i hans sted. Andre Kongebok 25,27–30 hevder at babylonerkongen benådet Jojakin noen år senere. Kongen babylonerne innsatte i Jerusalem, var Mattanja, som de ifølge 2 Kong 24,17–20 ga navnet Sidkia. Imidlertid viste det seg at også Sidkia var svikefull, sett fra babylonernes perspektiv. 2 Kong 24,20 forteller at han gjorde opprør mot babylonerne. Sidkias opprør beseglet Jerusalems skjebne. I 587 f.Kr. inntok Nebukadnesar II Jerusalem for andre gang, drepte Sidkia foran øynene på sønnene hans, plyndret og brant ned byen og templet (2 Kong 25,1–7; Jer 52,4–11; 39,1–7; 2 Krøn 36,13–21). De såkalte Lakisjbrevene omtaler de dramatiske hendelsene forut for Jerusalems fall. Brevene inneholder brevvekslingen mellom judeiske offiserer og soldater stasjonert i den befestede byen Lakisj. Et brev fra 589 f.Kr.³¹ viser spenning internt i de judeiske stridskreftene. Dessuten forteller det at judeiske befalingsmenn dro til Egypt, trolig for å søke hjelp.³² Etter at babylonerne hadde avsatt og tatt Sidkia til fange, innsatte de ifølge 2 Kong 25,22–26 judeeren Gedalja

31 Dateringen ifølge James M. Lindenberger, *Ancient Aramaic and Hebrew Letters*, 2. utg., WAW 14 (Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 2003), 116, 125.

32 Lakisj-ostrakon nr. 3, oversatt til engelsk i Lindenberger, *Ancient Aramaic and Hebrew Letters*, 125–126, tekst nr. 62.

som guvernør, med byen Mispa som administrasjonssete. Gedalja skulle «styre over den delen av folket som var tilbake i Juda, dem som kongen hadde latt bli igjen» (2 Kong 25,22). Etter Jeremiaboken å dømme hørte Gedalja og Jeremia til den samme probabylonske grupperingen (Jer 40,6). Imidlertid, etter Jer 41,1–3 å dømme, snikmyrdet judeere fra den konkurrerende proegyptiske grupperingen Gedalja omkring år 582 f.Kr. Etter dette politiske attentatet ble Jeremia tvunget med på flukt til Egypt (Jer 43).

Innholdet i Klagesangene består i stor grad av teologiske og emosjonelle reaksjoner på ødeleggelsene (klage), teologiske tolkninger av årsakene til ødeleggelsene (syndsbekjennelse) og bønner som har til formål å gjenopprette forholdet mellom Jahve og Sion (bot). Fra Jerusalems historie i babylonsk og persisk periode (det vil si perioden mellom cirka 612 og 330 f.Kr.) kjenner ikke historikerne til andre ødeleggelser av byen, dens tempel og dens politiske strukturer enn dem som babylonerne frembrakte i flere omganger omkring perioden 597–582 f.Kr.

Arkeologisk bedømt hadde Jerusalem en beskjeden størrelse i perioden etter babylonernes herjinger.³³ Jerusalems befolkningsstørrelse i persisk og tidlig hellenistisk tid står i kontrast til situasjonen før babylonerkrisen. Sett fra arkeologiens synsvinkel fremsto byen riktignok først omkring 750 f.Kr. som hovedstad for en utviklet stat med en gjennomorganisert forvaltning.³⁴ I årene frem mot babylonernes felttog vokste byen i utstrekning og innbyggertall. Flere forskere setter denne veksten i innbyggertall i sammenheng med den demografiske og politiske uroen Assyria skapte omkring år 722 f.Kr. I det året underla Assyrriket seg Israel (Nordriket), ødela hovedstaden Samaria og deporterte mange israelitter. Jerusalem ble trolig hjem for mange flyktninger fra nord.

33 Israel Finkelstein, «Jerusalem in the Persian (and Early Hellenistic) Period and the Wall of Nehemiah», *JOT* 32 (2008): 501–520; Israel Finkelstein, «Persian Period Jerusalem and Yehud: A Rejoinder», *JHebS* 9 (2010): artikkel 24, <https://doi.org/10.5508/jhs.2009.v9.a24>; Israel Finkelstein, «The Territorial Extent and Demography of Yehud/Judea in the Persian and Early Hellenistic Periods», *RB* 117 (2010): 39–54; og Klaus Bieberstein, «Jerusalem», *WiBiLex* (2006), <http://www.bibelwissenschaft.de/de/stichwort/22380/> (avsnitt 7.1.4 og 7.2.8).

34 Bieberstein, «Jerusalem», avsnitt 6.2.4.

Da assyrerkongen Sanheribs hær sto utenfor Jerusalem i år 701 f.Kr., var byen omkranset av en bymur.³⁵ Sanherib skriver følgende om Judakongen Hiskia i en av sine annaler: «Himself I made a prisoner in Jerusalem, his royal residence, like a bird in a cage.»³⁶ Jerusalems areal var da omtrent 600 mål, og byen kunne huse mellom 8000 og 12 000 innbyggere. Størrelsen og innbyggertallet var neppe mindre drøye hundre år senere, da babylonerkongen Nebukadnesar II inntok byen.

Omfanget av babylonernes herjinger blir synlig i kontrasten mellom før og etter den babylonske krisen. Fra et arkeologisk perspektiv var Jerusalem i persisk periode (ca. 550–330 f.Kr.) og de første delene av hellenistisk periode en liten landsby uten noe festningsverk. Frem til inn i den hellenistiske perioden dekket Jerusalems areal mellom 20 og 25 mål. Befolkningen talte noen få hundre mennesker. Det er få arkeologiske funn fra persisk og tidlig hellenistisk periode. Fraværet av arkeologiske funn fra disse periodene tolker forskere som Israel Finkelstein som en indikasjon på at aktiviteten på Tempelhøyden ikke kan ha vært omfattende.³⁷ Det situasjonsbildet Finkelstein tegner, står i spenning til bildet i bibelske tekster, nemlig at det andre, gjenoppbygde templet ble ferdigstilt rundt år 515 f.Kr. (jf. Esra 3–4; Hag 2; Sak 6–7).

0.10 Komposisjonshistorie

Flere enn én forfatter sto bak de fem diktene i Klagesangene. Hvordan ble de fem diktene til, hver for seg? Hvordan ble de fem diktene til én bok?

Det er usikkert hva som var intensjonen med alfabetprinsippet i de fire første sangene (Klag 1–4).³⁸ Uansett har alfabetprinsippet relevans for komposisjonshistorien til de alfabetiske enkeltdiktene. For det første er

35 For oversettelse av Sanheribs egen beretning av hæertoget mot og beleiringen av Jerusalem i 701 f.Kr., se *ANET*: 287–288, tekst nr. 8; Se også Manfred Weippert, *Historisches Textbuch zum Alten Testament*, GAT 10 (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2010), 329–333, tekst nr. 181.

36 Sitert etter *ANET*: 288.

37 Finkelstein, «Jerusalem in the Persian (and Early Hellenistic) Period», 506.

38 Var alfabetprinsippet ment som en hjelp til å huske? Var det en magisk teknikk? Forsøkte man å uttrykke en form for fullstendighet i klagen («klage fra a til å»)? Var alfabetprinsippet bare et kunstnerisk virkemiddel? Se Paul Joyce, «Lamentation and the Grief Process: A Psychological Reading», *BibInt* 1 (1993): 304–320 (316); Salters, *Lamentations*, 19–21; og Koenen, *Klagelieder (Threni)*, 9*–14*.

det sannsynlig at alfabetdiktene oppsto som nettopp alfabetdikt. Det er usannsynlig at alfabetstrukturen ble innført i sangene på et senere trinn.³⁹ For det andre gjorde alfabetprinsippet diktene immune mot sekundære endringer. Alfabetmønstrer fikserte hovedstrukturen. Dette innebar ikke at det var umulig å redigere de akrostiske diktene i etterkant. For eksempel er både *zajin*-strofen i Klag 1,7 og *qôp*-strofen i Klag 2,19 lengre enn nabostrofene. Lengden kan være en indikasjon på at disse strofene fikk sekundære tilføyelser i ettertid. Likevel konserverte alfabetprinsippet diktene og ga dem et «medfødt immunforsvar» som beskyttet mot senere endringer.⁴⁰ Vi kan anta at alfabetdiktene ikke har endret seg vesentlig siden de ble forfattet.

Mindre sikkert er hvordan enkelt diktene vokste sammen til å bli det litterære verket vi kjenner som Klagesangene. De eldste materielle kildene til Klagesangenes hebraiske tekst er tekstfragmentene fra Qumran (fra herodiansk tid, cirka 30 f.Kr.–68 e.Kr.). Qumran-tekstene er riktignok fragmentariske, men gir likevel indikasjoner på at Klagesangene eksisterte som et litterært verk – eller i det minste som samlinger av flere enn ett klagedikt – i tiden omkring årtusenskiftet for to tusen år siden.⁴¹

Det ligger i sakens natur at enhver rekonstruksjon av Klagesangenes komposisjonshistorie *før* de eldste materielle kildene (Qumran-tekstene) er beheftet med usikkerhet. I nyere tid har Klaus Koenen og Christian Frevel skissert en modell for den redaksjonelle prosessen som ledet frem til den overleverte femklageboken,⁴² og Gard Granerød har foreslått en

39 Dette synet forfektes i bl.a. Claus Westermann, *Lamentations: Issues and Interpretation* (Minneapolis, MN: Fortress Press, 1994), 98–100.

40 Det finnes eksempler på ufullstendige alfabetdikt i Bibelen. Samtidig er det nettopp avvikene fra alfabetmønstrer som gjør at vi gjenkjenner dem som ufullstendige alfabetdikt. Alfabetdiktet i Nah 1,2–8 har bare rekkefølgen *âlep-kâp*. De elleve siste bokstavene i alfabetet mangler. Dessuten er *âlep*-strofen lengre enn de øvrige strofene. I Sal 9–10; 25; 34; 145 mangler enkelte alfabetstrofer, eller så åpner enkelte strofer med andre bokstaver enn det man skulle vente, på grunnlag av alfabetet. Eksempelvis mangler Sal 145 *nûn*-strofen i masoretteksten, men den er til stede i Septuaginta-teksten og i Qumran-manuskripter. Se Klaus Koenen, «Akrostichon», *WiBiLex* (2013), <http://www.bibelwissenschaft.de/stichwort/12961/>.

41 Underkapittel 6.2, «Resepsjonen i håndskrifter fra antikken», gir en presentasjon og drøfting av Qumran-manuskriptene 3QLam (3Q3), 4QLam (4Q111), 5QLam^a (5Q6) og 5QLam^b (5Q7).

42 Koenen, *Klagelieder (Threni)*, 36*–46*; Christian Frevel, «Gott in der Krise: Die Komposition der Klagelieder als Modell kollektiver Krisenbewältigung», i *Im Lesen verstehen: Studien zu Theologie und Exegese*, red. Christian Frevel, BZAW 482 (Berlin: De Gruyter, 2017), 155–176; og Christian Frevel, *Die Klagelieder*, NSKAT 20/1 (Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk, 2017), 36–50.

forenklet revisjon av den.⁴³ Modellen baserer seg på enkeltdiktenes form og innhold og gir en relativ kronologi. Den innbyrdes kronologien og de kronologiske fikspunktene i modellen er ikke nødvendigvis tvingende nødvendige. Likevel er argumentene som leder frem til modellen, transparente og koherente.

Modellen tar utgangspunkt i den såkalte *'ékâ*-komposisjonen, altså de tre diktene som begynner med *'ékâ* («akk!; hvorfor!») (Klag 1–2; 4). Modellen legger til grunn at den eldste delen av Klagesangene er å finne her. Kjernen i *'ékâ*-komposisjonen – og trolig også det eldste diktet – er sannsynligvis Klag 2. Argumentet for dette er at Klag 2 peker på Jahve som ansvarlig for katastrofen.⁴⁴ På et noe senere trinn i Klagesangenes komposisjonshistorie ble Klag 1 og Klag 4 lagt til, slik at de på hver sin kant omsluttet Klag 2. Som en konsekvens av at Klag 1 og Klag 4 ble lagt til før og etter Klag 2, oppsto *'ékâ*-komposisjonen. Klagesangene 1 og 4 har til felles at de formidler en noe annerledes teologisk refleksjon over skyldspørsmålet, enn hva Klag 2 gjør. Mens Klag 2 nøyer seg med bare én henvisning til «synd» og «skyld» (Klag 2,14), utvider det første og det fjerde diktet forklaringen på katastrofens årsak ved å omtale datter Sions «synd» og «skyld» flere ganger (Klag 1,5.8.14.22; 4,6.13.22).

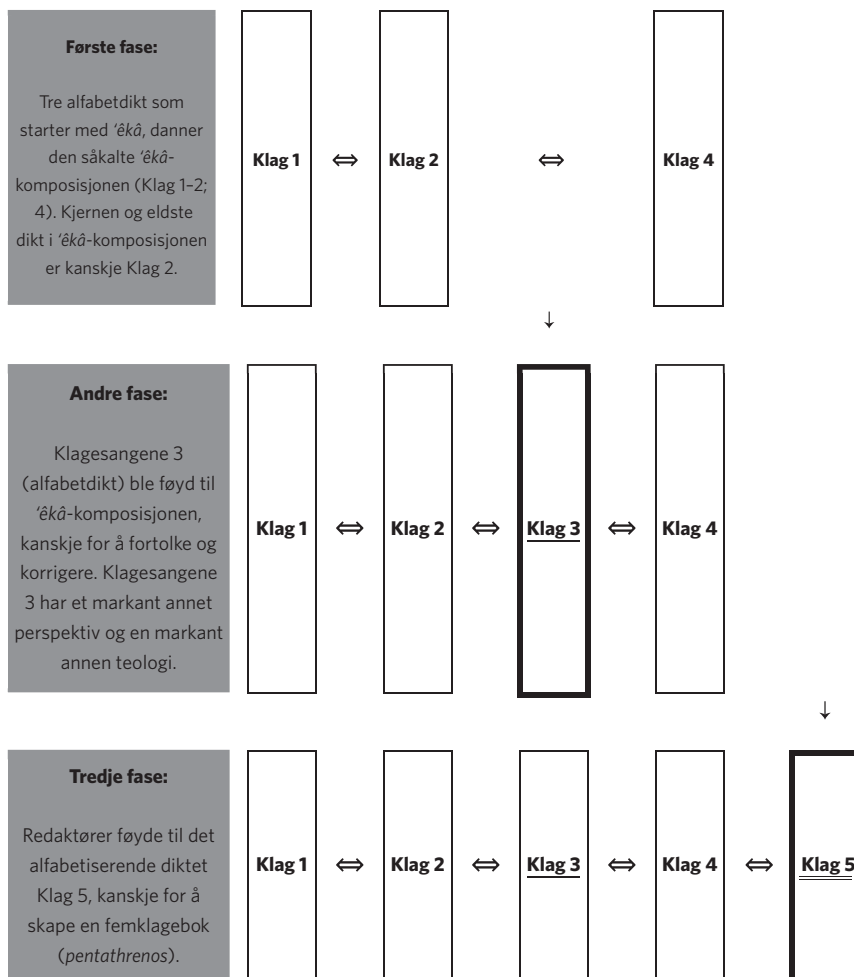
Den neste fasen i komposisjonshistorien fant sted da en forfatter eller redaktør utvidet *'ékâ*-komposisjonen ved å skrive og føye til Klag 3 (resultat: Klag 1–4). Diktet er stilet som bekjennelsen til «mannen som så nød under hans [Jahves] sinnes ris» (Klag 3,1). Litterært og teologisk sett kommenterer, korrigerer, supplerer og henspiller Klag 3 på *'ékâ*-komposisjonen. Klagesangene 3 introduserer teodicé- og visdomstematikk (f.eks. Klag 3,27.31–33). Forfatteren av Klag 3 hadde for øye å gi en teologisk kommentar til eller korreksjon av *'ékâ*-komposisjonens fremstilling av lidelsestematikken. Jahve er rettferdig, og lidelsen er del av en guddommelig pedagogikk.

Den siste fasen i Klagesangenes komposisjonshistorie fant sted da en forfatter eller redaktør føyde til Klag 5. Resultatet var en femklagebok (*pentathrenos*,⁴⁵ se illustrasjon o.1). Det er usikkert om femtallstrukturen

43 Granerød, «Temple Destruction», 102.

44 Frevel, *Klagelieder*, 84.

45 Frevel, *Klagelieder*, 35.

Illustrasjon 0.1. Forenklet modell av Klagesangenes komposisjonshistorie (inspirert av Frevel, «Gott in der Krise», 161). Kilde: Granerød, «Temple Destruction», 102

var et bevisst forsøk på å få det fremvoksende verket (Klag 1–4 + Klag 5) til å svare til femdelingen i Mosebøkene (Pentateuken) og Salmenes bok, selv om femdelingen i ettertid skaper det inntrykket.⁴⁶ Klag 5 er ikke et alfabetdikt, i motsetning til Klag 1–4. Likevel har Klag 5 like mange strofer som det er bokstaver i det hebraiske alfabetet, og som det er strofer

⁴⁶ Et «ja» på dette spørsmålet svarer Christopher R. Seitz i *Word without End: The Old Testament as Abiding Theological Witness* (Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1998), 143.

i de fire foregående diktene, det vil si 22.⁴⁷ Det er usannsynlig at antall strofer i Klag 5 er en tilfeldighet. Sannsynligvis ble Klag 5 føyd til *etter* at Klag 1–4 var samlet til en samling med alfabetdikt. Den teologiske tendensen i Klag 5 og i *'ékâ*-komposisjonen (Klag 1–2; 4) er nokså lik; de klager over ødeleggelsen av Jerusalem. Imidlertid tilhører perspektivet i Klag 5 det slektsleddet som kom *etter* generasjonen med katastrofens førstehåndsvitner. Ifølge Klag 5,7 har det gått én generasjon: «Fedrene våre syndet. De finnes ikke.»

Den relative kronologien for Klagesangenes komposisjonshistorie, slik den er skissert over, medfører at grensen mellom tilblivelseshistorien og resepsjonshistorien blir flytende. Med denne relative kronologien oppsto diktene i Klagesangene på sett og vis i *flere* kontekster. Klagesangene (både dens forløpere og den overleverte teksten) er en nomadisk tekst som vandret gjennom historien. Denne nomadiske vandringen (jf. kapittel 6, «Klagesangens nomadiske vandring gjennom historien») tok til allerede *før* Klagesangene fikk den formen den er overlevert i.

Minnet om Jerusalems fall og lidelser, slik *'ékâ*-komposisjonen (Klag 1–2; 4) uttrykker og reflekterer over dem, slik bekjennelsene til «mannen» (Klag 3) kommenterer og fortolker dem, og slik den kollektive klagesalmen (Klag 5) reflekterer over dem, gir ikke sikre holdepunkter for en absolutt datering. Det er likevel ett absolutt fikspunkt: Ingen av Klagesangenes fem dikt stammer fra perioden *før* den babylonske krisen, som fant sted omkring 587 f.Kr. Samtidig viser Klagesangenes komposisjonshistorie at *minnet om* Jerusalems fall og lidelser ble gjenstand for stadig nye fortolkninger, kanskje først i Klag 2, deretter i *'ékâ*-komposisjonen (Klag 1–2; 4), videre i bekjennelsene til «mannen» (Klag 3) og endelig i vi-gruppens kollektive klage (Klag 5).

0.11 Glimt fra de siste årtiers forskningshistorie

Det er bred enighet om at Klagesangene som helhet representerer et svar på den babylonske krisen som rammet Juda i tiden omkring og etter 587

---

47 Riktignok har Klag 3 tre ganger så mange strofer (66), fordi diktet gir hver bokstav tre strofer (22 × 3 = 66).

f.Kr. Bibelen inneholder også annen litteratur som byr på andre innfallsvinkler til de politiske, militære og teologiske traumene som denne katastrofen forårsaket. Mange profettekster svarer på og forklarer katastrofen.⁴⁸ Det samme gjør Bibelens to – delvis konkurrerende – historieverker: det såkalte deuteronomistiske historieverket (Josva, Dommerne, Første og Andre Samuelsbok og Første og Andre Kongebok)⁴⁹ og det såkalte kronistiske historieverket (Første og Andre Krønikebok).⁵⁰

I likhet med alle andre bøker i Bibelen har Klagesangene vært gjenstand for granskning så lenge boken har vært i bruk. Det som har endret seg gjennom tidene, er forutsetningene for og hensikten med granskningen. Opplysningstiden medførte at forskere begynte å forstå Bibelen som en samling historisk betingede tekster. De stammer fra en tid som skiller seg fra nåtiden. Klagesangens forskningshistorie er slik sett del av bokens resepsjonshistorie. På sett og vis kunne den påfølgende korte fremstillingen av Klagesangenes nyere forskningshistorie vært del av kapittel 6, «Klagesangenes nomadiske vandring gjennom historien». Imidlertid samtaler denne studien med den nyere forskningshistorien. Derfor gir dette underkapitlet glimt av viktige bidrag og tendenser i forskningshistorien fra midten av 1900-tallet og frem til i dag.

I 1950-årene var forskningen på Klagesangene preget av diskusjonen om hva som er Klagesangenes teologiske bakgrunn. Norman K. Gottwald fant bakgrunnen i den teologien som preger Femte Mosebok (Deuteronomium), og i de fortellende historiebøkene som er preget av Femte Mosebok sin teologi.⁵¹ Den såkalte deuteronomistiske teologien er kjennetegnet av blant annet retribusjonsprinsippet, det vil si tanken om at mennesket høster som det sår. En rettferdig og gudfryktig person har

48 David M. Carr, *Holy Resilience: The Bible's Traumatic Origins* (New Haven, CT: Yale University Press, 2014), 67–90.

49 Se særlig David Janzen, *Trauma and the Failure of History: Kings, Lamentations, and the Destruction of Jerusalem*, SemeiaSt 94 (Atlanta, GA: SBL Press, 2019), jf. Thomas Römer, *The So-Called Deuteronomistic History: A Sociological, Historical and Literary Introduction* (London: T&T Clark, 2007).

50 Se følgende: Magnar Kartveit, «Innleiing til Første og Andre Krønikebok: Introduksjon og kommentarer», i *Studiebibelen: Bibelen i 2011-oversettelse med introduksjoner og kommentarer*, red. Ingvild Røsok et al. (Oslo: Verbum Akademisk, 2019), 349–351; og Raymond F. Person, *The Deuteronomistic History and the Book of Chronicles: Scribal Works in an Oral World*, AIL 6 (Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 2010).

51 Norman K. Gottwald, *Studies in the Book of Lamentations*, SBT 14 (London: SCM, 1954).

fremgang i livet, mens en urettferdig og ond person uten lojalitet overfor Jahve høster lidelser. Ifølge Gottwalt gjenspeiler Klagesangene den spenningen som oppstår mellom det deuteronomistiske retribusjonsprinsippet og de historiske realitetene som judeerne opplevde etter babylonernes herjinger omkring 587 f.Kr.

Også Bertel Albrektson pekte på spenninger i Klagesangene. Ifølge Albrektson gjenspeiler Klagesangene spenningene mellom Sion-teologien (Jerusalems tempelteologi og -tradisjoner) og opplevelsene i kjølvannet av babylonerkrisen.⁵² Albrektson hevdet at deuteronomistisk teologi bidrar i Klagesangene til å finne en form for mening *i* og *med* katastrofen. Klagesangene tolker Jerusalems fall som Jahves dom.

En annen retning i forskningen på Klagesangene drøfter bokens sjanger og forbindelseslinjene til annen litteratur fra det gamle Midtøsten. Michael Emmendorffer⁵³ og Frederick William Dobbs-Allsopp⁵⁴ har argumentert for en tett forbindelse med såkalte mesopotamiske byklager.

I en noe annen retning går den forskningen som argumenterer for at Klagesangene er en kilde til teologien, perspektivene og opplevelsene til de judeerne som *ikke* dro i eksil på 500-tallet f.Kr. Jill Middlemas hevder boken fremstiller opplevelsene til judeerne som forble i Juda etter 587 f.Kr. Hun betegner perioden som fulgte etter ødeleggelsen av Jerusalem og templet, som den tempelløse perioden. Tittelen på hennes monografi *The Troubles of Templeless Judah*⁵⁵ har en dobbel mening. På den ene siden henspiller boktittelen på de utfordringene som de historiske kildene gir når man vil studere denne tidsepoken. På den andre siden henspiller den på de teologiske, eksistensielle og faktiske problemene som den tempelløse tiden medførte for judeere.

---

52 Bertel Albrektson, *Studies in the Text and Theology of the Book of Lamentations: With a Critical Edition of the Peshitta Text*, STL 21 (Lund: C. W. K. Gleerup, 1963).

53 Michael Emmendorffer, *Der ferne Gott: Eine Untersuchung der alttestamentlichen Volksklagelieder vor dem Hintergrund der mesopotamischen Literatur*, FAT 21 (Tübingen: Mohr Siebeck, 1998).

54 Frederick William Dobbs-Allsopp, *Lamentations*, IBC (Louisville, KY: John Knox Press, 2002), 6–12.

55 Jill Middlemas, *The Troubles of Templeless Judah*, OTM (Oxford: Oxford University Press, 2005). Se også Jill Middlemas, «Thi din ulykke er stor som havet: Klagesangene og håb», i *Gud og os: Teologiske læsninger af Det Gamle Testamente i det 21. århundrede*, red. Jan Dietrich et al. (København: Bibelselskabets Forlag, 2021), 377–396.

Trendene skissert over har til felles at de forsøker å forbinde den litterære verdenen *innenfor* Klagesangene (Klagesangenes litterære univers) med den historiske og teologihistoriske verdenen *bak* Klagesangene (forfatterens historiske, kulturelle og teologiske univers). De forsøker å knytte tekstenes innhold sammen med forfatterens livsvirkelighet. En metodisk sett nokså annerledes tendens i forskningen på Klagesangene finner man i forskningsbidrag som gjenspeiler den såkalte språklige vendingen («linguistic turn») som menneskevitenskapene (*humaniora*) gjennomgikk i den siste halvdel av 1900-tallet. Flere forskningsbidrag som gjenspeiler den språklige vendingen, vektlegger tekstens litterære univers. En rekke studier retter søkelyset på dialogene som utspiller seg mellom de stemmene som tar til orde i Klagesangene (datter Sion som snakker i første person, observatøren eller «fortelleren» som omtaler datter Sion i tredje person, og så videre). Flere av de dialogorienterte forskerne er inspirert av litteraturteoretikeren Mikhail Bakhtin. Deres kanskje viktigste konklusjon er at Klagesangene ikke har noe hovedbudskap. Tvert imot er Klagesangene, slik blant andre Miriam J. Bier fremholder, verken en teodicé (forsøk på å rettferdiggjøre Jahve) eller en antiteodicé. Boken er derimot en dialogisk polyfoni av smerte, bot og protest.⁵⁶

Den siste tendensen innenfor forskningen vi nevner her, er drøfting av de intertekstuelle relasjonene mellom diktene i Klagesangene og mellom Klagesangene og andre bøker i Den hebraiske bibelen / Det gamle testamentet. Jesajaboken står sentralt, særlig Jes 40–55 (den delen av Jesajaboken mange forskere omtaler som Deutero-Jesaja eller den andre Jesaja). De siste tiårene har flere forskere argumentert for at Jes 40–55 henspiller på og gjenbruker motiver, temaer og sitater fra Klagesangene. Forskere som arbeider innenfor denne retningen, hevder det er intertekstuelle, forfatterintenderte forbindelser mellom Klagesangene og Jes 40–55. Jesaja 40–55 henspiller på, reverserer og til dels svarer på problemstillinger og spørsmål som Klagesangene reiser.⁵⁷

56 Bier, 'Perhaps There Is Hope'.

57 Se bl.a.: Carleen R. Mandolfo, *Daughter Zion Talks Back to the Prophets: A Dialogic Theology of the Book of Lamentations*, SemeiaSt 58 (Atlanta, GA: Society of Biblical Literature, 2007), 103–119; Seitz, *Word without End*, 130–149; Benjamin D. Sommer, *A Prophet Reads Scripture: Allusion in Isaiah 40–66* (Stanford, CA: Stanford University Press, 1998), 127–132; Lena-Sofia Tiemeyer, «Isaiah 40–55 and Lamentations», i *For the Comfort of Zion: The Geographical and*

0.12 Denne bokens ståsted og funn i henhold til forskningshistorien

Lesningen av bibeltekster har alltid vært avhengig av strømninger i leserens egen tid. Slik er det også med bibelforskningen. Det er neppe mulig å frigjøre seg fra den kulturen og den konteksten man som bibelleser befinner seg i. Derimot er det mulig å erkjenne at man leser innenfor rammen av en kontekst, og å forsøke å sette ord på hva som kjennetegner ens eget ståsted og egen synsvinkel. I menneskevitenskapene spiller ens personlige ståsted og synsvinkel en rolle. En forsker må ha et ståsted, for hvis man ikke har et sted der man kan stå, er faren stor for at man befinner seg i fritt fall. I menneskevitenskapene innebærer vitenskapelighet altså ikke fravær av et ståsted, men heller vilje til å «løfte føttene» og endre ståsted, dersom den faglige drøftingen tilsier det. Vitenskapelighet innebærer ikke skråsikkerhet, men en bevissthet om at kunnskap hele tiden er foreløpig.

Jeg posisjonerer ikke denne studien av Klagesangene som et kampskrift som bestrider enkeltfunn eller enkelte retninger innen den nyere forskningshistorien. Tvert imot står denne boken på skuldrene til dem som har jobbet faglig med Klagesangene tidligere, men jeg håper samtidig den går noen skritt videre. Leseren vil likevel se at jeg legger vekt på Klagesangenes teologihistoriske bakteppe, fremfor alt den deuteronomistiske teologien og Sion-teologien. Leseren vil dessuten se at jeg legger vekt på intertekstuelle forbindelser. På den ene siden henspiller Klagesangene på antatt eldre tekster eller litterære tradisjoner, herunder deler av Femte Mosebok (Deuteronomium) og Jeremia-tradisjonen. På den andre siden henspiller yngre deler av Jesajaboken (den såkalte andre Jesaja i Jes 40–55) på Klagesangene (se underkapittel 6.1, «Resepsjonen i Jesajaboken»). Minst to forhold sannsynliggjør at Klagesangene ikke oppsto som et impulsivt, folkelig uttrykk for ettervirkningene av den babylonske krisen

---

Theological Location of Isaiah 40–55, red. Lena-Sofia Tiemeyer, VTSup 139 (Leiden: Brill, 2010), 347–361 (357–361); Lena-Sofia Tiemeyer, «Lamentations in Isaiah 40–55», i *Great Is Thy Faithfulness? Reading Lamentations as Sacred Scripture*, red. Robin A. Parry og Heath A. Thomas (Eugene, OR: Wipf and Stock Publishers, 2011), 55–63; og Patricia Tull Willey, *Remember the Former Things: The Recollection of Previous Texts in Second Isaiah*, SBLDS 161 (Atlanta, GA: Scholars Press, 1997).

som rammet judeerne omkring 587 f.Kr. Det ene er de intertekstuelle forbindelsene mellom de antatt eldre tekstene og Klagesangene. Det andre er diktens alfabetdiktform. Derimot oppsto Klagesangene som et litterært, nærmest «skriftlærd» verk. I tillegg setter denne studien søkelys på hvordan resepsjons-, tolknings- og virkningshistorie viser at Klagesangene har fungert som en klage-ABC. Klagesangene har delvis fungert som en lærebok i klage, som kunne gi ord og danne mønstre for hvordan jøder og delvis kristne kunne klage, også i forbindelse med kriser som oppsto uavhengig av og etter Judas babylonske krise. For øvrig bifaller jeg flere av innsiktene fra den litterære vendingen som har kjennetegnet blant annet bibelforskningen de siste årtiene. Vi må erkjenne at diktene er flerstemt. Stemmene som ytrer seg i dem, har ulike budskaper. Dermed er det umulig å hevde at Klagesangene har én klar og sammenhengende teologi.

0.13 Ny, annotert oversettelse

Hvert av de fem kapitlene i bokens andre hoveddel (del II, «Klagesangene i dens samtid: Litterære, historiske og teologiske perspektiver») svarer til ett av Klagesangenes fem dikt. Hvert av kapitlene i del II åpner med den hebraiske teksten og en ny norsk oversettelse. I tillegg kommer språklige noter.

Til grunn for oversettelsen ligger Leningradkodeksen, slik den er gjengitt i *BHS*, *BHQ* og i *UXLC* 1.5. Den hebraiske teksten som er gjengitt parallelt med oversettelsen, er kopiert fra *UXLC* 1.5. Linjeoppsettet i den hebraiske teksten og den norske oversettelsen følger linjeoppsettet i Leningradkodeksen, slik det fremkommer av *BHS* og tilleggsmodulen med fotografier i programvaren *Accordance Bible Software* 12.⁵⁸

Med mindre annet er angitt, er jeg ansvarlig for den norske oversettelsen av de siterte bibeltekstene, både i Klagesangene og ellers i Bibelen. Sagt annerledes: Jeg markerer alle sitater som jeg henter fra 2011-oversettelsen eller andre bibeloversettelser.

---

58 Bruce Zuckerman og West Semitic Research, «Leningrad Codex Images», *Accordance Bible Software* 12.3.7 (2020), <https://accordancebible.com/product/leningrad-codex-images/>.

Den norske oversettelsen har som mål å være nær den hebraiske kilde-tekstens formuleringer, språklige bilder og sågar grammatikk og setningsstruktur. Samtidig har jeg forsøkt å unngå hebraismer og språklige blødmer som gjør oversettelsen unødvendig fremmed for norske språkbrukere. Oversettelsen påberoper seg ikke poetiske eller liturgiske kvaliteter. Først og fremst danner den grunnlag for drøftingen av hvert av Klagesangenes fem dikt.⁵⁹

Norsk tekst med understrekning antyder at jeg oppfatter den hebraiske teksten som uklar, at oversettelsen er foretatt på grunnlag av et annet tekstvitne enn Leningradkodeksen, eller at oversettelsen følger en korrektur foreslått av *BHS*, *BHQ* eller en vitenskapelig kommentar til Klagesangene.

Parenteser markerer ord som jeg har føyd til oversettelsen for å skape tydeligere mening i målspråket.

I oversettelsen har jeg forsøkt å bruke korte setninger. Som hovedregel har jeg forsøkt å unngå innfløkt syntaks (underordnede leddsetninger, finalsetninger og så videre). I enkelte tilfeller kan vi ikke være sikre på om vi forstår den hebraiske syntaksen. Likevel er det strofer der jeg mener den hebraiske syntaksen sannsynligvis overskrider den enkelte strofen. Dette medfører at oversettelsen i enkelte tilfeller forstår noen strofer som deler av en større, strofeoverskridende setningsstruktur.

En del ganger har jeg av hensyn til konvensjonene i det norske språket innført bestemt artikkel i oversettelsen. Dette skjer til tross for at det tilsvarende hebraiske ordet eller uttrykket er ubestemt.

I mange tilfeller har jeg unnlatt å gjengi den hebraiske tekstens gjentatte bruk av pronomensuffiks (f.eks. «meg/mine; deg/dine») i én og samme kontekst. På norsk fremstår slike gjentakelser overflødige. Det er likevel flere tilfeller i oversettelsen der jeg har vurdert det som nødvendig å gjengi de gjentatte pronomensuffiksene.

Et forhold særpreger denne oversettelsen i forhold til andre norske oversettelser. I en del tilfeller mener jeg at den litterære konteksten og

---

59 I norsk faglitteratur finner man et eldre, sammenliknbart eksempel på en vitenskapelig oversettelse utført av Sigmund Mowinckel (under tittelen «Sørgesangene») i S. Michelet, Sigmund Mowinckel og N. Messel, *Det gamle testamente* (Oslo: Aschehoug, 1929–1963), Bd. V Skriftene, 2. del, 76–97.

komparative filologiske perspektiver gjør det nødvendig å tolke forekomster av hebraisk perfektum (*qatal*) som såkalt *prekativ perfektum* («bønneperfektum», jamfør blant annet den språklige noten til Klag 1,21 og underkapittel 4.8, «Nyorientering gjennom bønn om hevn over Edom»). Det innebærer at oversettelsen tolker de aktuelle setningene dit hen at de uttrykker optativisk modus (uttrykker et ønske), ikke indikativisk modus (angir eller forteller «fakta»).

Som hovedregel har jeg valgt å gjengi de hebraiske verbene med norsk preteritum (enkel fortid), unntaksvis med norsk presens (nåtid). Jeg legger til grunn at klagediktene skuer tilbake i tid, like mye som de klager over samtidssituasjonen til stemmene som ytrer seg.